

MÜCAHİT KAÇAR

Övgü ve Yerginin Zirve Şairi

NEF'Î

EYOY

Edebiyat Ortamı Yayınları: 54

Övgü ve Yerginin Zirve Şairi:
NEF'Î

Hazırlayan:
Mücahit KAÇAR

1. Baskı: Ocak 2019

ISBN: 978-605-9819-24-4

Yönetim ve Yazışma Adresi
GMK Bulvarı No: 24/7 Kızılay - ANKARA
Telefon & Faks: 0312 229 82 44
edebiyatortami@gmail.com
www.edebiyatortami.com

Tasarım & Baskı
Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Dikmen Cad. No: 244/P-13 Dikmen - ANKARA
Telefon: 0312 483 63 53 - 482 75 45
www.anilmatbaa.com.tr

MÜCAHİT KAÇAR

Övgü ve Yerginin Zirve Şairi
NEF'Î

Edebiyat Ortamı Yayınları
Ankara, 2019

MÜCAHİT KAÇAR: 1980 yılında Batman'da doğan Mücahit Kaçar, ilk ve orta öğrenimini Bitlis'te tamamladıktan sonra 1999 senesinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydoldu. 2003 yılında mezun olduğu bu bölümde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı ve Yüksek Lisans programından *"Fuzûlî ve Şeyh Gâlib'in İslâmî Kaynaklı Sözler Bakımından Karşılaştırılması"* isimli teziyle 2006 yılında mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini 2010 yılında *"İbni Kemâl Divânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi – Belâgat – Üslûp ve Dil Özellikleri - Muhtevâ)"* isimli teziyle tamamladı. 2013'te doçent, 2018'de profesör oldu.

Halen Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olan ve Eski Türk Edebiyatı alanında yayımlanmış çeşitli makale, bildiri ve kitapları bulunan Mücahit Kaçar, evli ve iki kız babasıdır.

SUNUŞ

Kendine has şiir tarzıyla Divan şiirinde ismi her zaman önde gelen şairler arasında anılan Nef'î, hem çağdaşları hem de kendisinden sonraki devirlerin şairleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Farklı sultanların devirlerini idrâk eden Nef'î, kendi duruşundan ve doğrucu tavrından hiç vazgeçmemiş, haksızlığa ve yanlışlığa dayanamayan karakteri ve kendi deyimiyle "bir kılıç gibi yaralayıcı" olan diliyle yanlışlıkların ve haksızlıkların karşısında durmuştur. Ölümü için söylenen "Katline oldı sebep hicvi hele Nef'înin" mısraının da işaret ettiği gibi öldürülmesine de bu sivri ve susturulamayan dili sebep olmuştur.

Kendisi hakkındaki kaynakların tümü onun "övgü, övünme ve yergi" konusunda bir üstat olduğunda hemfikirdir. Sultanları övdüğü şiirlerde bile kendisini de en az onlar kadar öven Nef'î, Divan şiirinde bir gelenek olan kendini övme/fahriye meselesine bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Kendisinin de bir beyitte "Bir kimsede gördün mü dahi tarz-ı edâsın" şeklinde belirttiği gibi edebiyatımızda kimsenin taklidi olmayan bambaşka bir dil ve üslupla şiirler terennüm ederek tarih sahnesinden çekilen Nef'î, kendisine has mübalağalı hayallerle edebiyatımıza yeni bir soluk getirmiştir. Bütün bu özellikleriyle Nef'î, edebiyatımızın önde gelen zirve şahsiyetlerinden biri olarak anılmayı hak etmiştir.

Bu çalışmada, Nef'î hakkında kaleme alınmış olan eski ve yeni bütün çalışmalarını bir arada değerlendirerek büyük şairimiz hakkında

muhtasar ama kapsamlı bir kitap hazırlamaya gayret ettik. Ayrıca Nef'î'nin şiirlerinden de bu kitabın kapsamını aşmayacak kadar çok ve çeşitli örneği nesre çevirileriyle birlikte sunmak istedik.

Bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen herkese özellikle de Edebiyat Ortamı dergisi imtiyaz sahibi Mehmet Ali Bulut'a, genel yayın yönetmeni Arif Ay'a ve bu çalışmayı hazırlamam için teşvikte bulunan kadir-şinâs dostum ve mesai arkadaşım Doç. Dr. Beyhan Kanter'e çok teşekkür ederim. Elbette, bu çalışmayı derleyip toparlarken kendileriyle geçirmem gereken değerli vakitlerini çaldığım hayat arkadaşım Irmak ve kızlarım Hayâl ile Nevâ'ya da çok teşekkür ederim. Bu kitap, bir teşekkür ve minnet ifadesi olarak onlara hediyemdir.

Mücahit KAÇAR

13 Aralık 2018- Mardin

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM: NEF'Î'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1. Hayatı .....
2. Eserleri .....
- 2.1. Türkçe Divan.....
- 2.2. Farsça Divan.....
- 2.3. Sihâm-ı Kazâ .....
3. Nef'î'nin Şiirlerinin Dil ve Üslup Özellikleri .....
4. Övgü, Övünme ve Yergi Şâiri Olarak Nef'î.....
5. Nef'î'ye Göre Şiir ve Şair Yahut Nef'î'nin Poetikası.....
6. Nef'î'nin Türk Edebiyatı'ndaki Etkisi .....

İKİNCİ BÖLÜM: NEF'Î'NİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

1. "Sözüm" Redifli Kaside.....
  2. Bahar Kasidesi .....
  3. Mevlânâ Övgüsünde Kaside .....
  4. At Övgüsünde Kaside .....
  5. "Gönül" Gazeli .....
  6. "Tûtî-i Mu'cize-gû" Gazeli .....
  7. "Ne belâ" Redifli Gazel .....
  8. "Yazmışlar" Redifli Gazel .....
  9. "Olur" Redifli Gazel .....
  10. "Neylesün" Redifli Gazel.....
- Kaynaklar .....

(Nef'î Minyatürü)

BİRİNCİ BÖLÜM

NEF'Î'NİN HAYATI, ESERLERİ VE
EDEBÎ ŞAHSIYETİ

1. Hayatı¹

Erzurum'un bugün Pasinler olarak bilinen Hasankale'sinde doğan Nef'i'nin asıl ismi, Ömer'dir. İsminin Ömer olduğunu kendisi de mührüne kazıdığı şu beyitle ifade etmektedir:

Muhteri'-i tarz-ı bedâyi'-eser

Nâtık-ı esrâr-ı ilâhî Ömer

[*Eşsiz güzellikteki eserler meydana getirme tarzını ortaya koyan ve ilâhî sırlardan bahseden Ömer.*]

Gelibolulu Âlî'nin Abdulkadir Karahan tarafından neşredilen *Mecmau'l-Bahreyn* isimli eserinde şairin adının Ömer Nef'i, babasının adının Mehmed, dedesinin ise Mirzâ Ali Paşa olduğu kaydedilmiştir. Tarihçi M. Fahrettin Kırzıoğlu da bir araştırmasında Nef'i'nin babasının Kars'ta, dedesinin de Pasinler'de Sancak Beyi olarak görev yaptıklarını ortaya koymuştur.²

1 Nef'i'nin hayatı hakkında bugüne kadar pek çok ayrıntılı yazı kaleme alınmıştır. Özellikle Abdulkadir Karahan'ın konuyla ilgili çalışmaları, tarihî kaynaklara dayanmaları ve ayrıntılı olmaları açısından son derece kıymetlidirler. Biz de Nef'i'nin farklı araştırmacılar tarafından bütün ayrıntıları ile ortaya konmuş olan hayatının önemli bölümlerini, aşağıda verdiğimiz çalışmalardan derledik. Çalışmamızda, Nef'i'nin hayatıyla ilgili olarak bütün kaynaklarda tekrarlanan bilgilere dipnotlarda özellikle işaret etmedik ancak diğerlerinden farklı bilgiler sunan çalışmalara dipnotlarda işaret ettik.

Abdulkadir Karahan, *Nef'i: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954.; Abdulkadir Karahan, "Vesikaların Işığında Nef'i'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, 1954, C. III, S. 29, s. 263-266; Abdulkadir Karahan, "Nef'i", *İslam Ansiklopedisi*, 1964, C. 9, s. 176-178.; Fatma Tulga Ocak, "Nef'i ve Türk Edebiyatımızdaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzlüncü Yılında Nef'i*, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 1-44.; Özer Şenödeyici, "Nef'i Biyografisine Ek", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2007, S. 21, s. 179-199.

2 M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Şair Ömer Nef'i'nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah Mehmed'in Bir Tarih Şiiri", *Türk Dili Dergisi*, 1961, S. 120, s. 919-923.

Ömer Nef'i'nin ne zaman doğduğu hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kendisiyle alakalı birtakım bilgilerden hareketle doğum tarihi yaklaşık olarak tahmin edilebilir. Bunlardan birincisi, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Gelibolulu Âlî'nin 1591 tarihinde kaleme aldığı *Mecmau'l-Bahreyn* isimli eserinde Nef'i'den genç bir şair olarak bahsedilmesidir. Ayrıca şair de, 1626 yılında sadrazam olan Hafız Ahmed Paşa için yazdığı kasidede

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'nîde

Otuz yıldır felek ikd-i dür-i nazmum mezâd üzere

[*Otuz yıldır, şiir incimin gerdanlığını felekte açık arttırmaya çıkardığım hâlde ma'nâ ehli olan kişilerden buna bir değer biçmeye, şiirimin değerini tahmin etmeye kimse çıkmadı.*]

Bu durumda, 1591 yılında kendisinden genç bir şair olarak bahsedilen, 1626 yılında da kendisinin otuz yıldır şiir söylediğini ifade eden Nef'i'nin ortalama olarak 15-20 yaşları arasında şiir söylemeye başladığını tahmin edersek kendisinin 1575-1580 yılları arasında doğmuş olabileceğini söyleyebiliriz.

Babası ve dedesi sancak beyi olan Nef'i'nin iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu şiirlerinden ve eserlerinden de anlaşılmaktadır. Kendisinin İstanbul'a ne zaman geldiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak Türkçe Divan'ında padişahlara sunulan kasideler, 1603 yılında tahta çıkan I. Ahmed'le başlamakta ve bunlar arasında da padişaha sunulan bir cülusiyye özelliği taşıyan kaside bulunmamaktadır. Ayrıca sadrazamlara sunulan kasidelerin en eskisinin de 1606 yılında sadrazam olan Kuyucu Murad Paşa'ya sunulmuş olması ve son olarak 1609 yılında yazılan Riyâzî Tezkiresi'nde de şair için "hâlâ dîvân-ı sultânîde ma'den mukatâacısıdır" denmesi kendisinin Sultan Ahmed'in tahta çıktığı tarihle Riyâzî

Tezkiresi'nin kaleme alındığı tarih arasında, yani 1603-1609 yılları arasında İstanbul'a geldiği şeklinde yorumlanabilir.

Nef'î'nin hayatında önemli bir yeri olan Gelibolulu Âlî'nin de şairin İstanbul'a gelmesinde rolü olduğu söylenebilir. Nef'î, İstanbul'a gelmeden önce "zarar veren, zararlı" anlamına gelen Darrî/Zarrî mahlasını kullanmaktaydı ancak Gelibolulu Âlî'nin tavsiyesiyle "fayda veren, faydalı" anlamına gelen Nef'î mahlasını kullanmıştır. Kendisi bir şiirinde Gelibolulu Âlî'ye duyduğu minneti ifade ederken bu duruma işaret eder:

Eyledün mahlas-ı Nef'î ile kadrüm a'lâ

Zihn-i pâkümde görüp kuvvet-i iz'ân-ı sühan

[Benim tertemiz zihnimde güzel söz söyleyebilme kuvvetini göreyerek bana "Nef'î" mahlasını verdin ve değerimi en yücelere çıkardın.]

Bu mahlas kendisinden önceki divan şairleri tarafından kullanılmamış, dolayısıyla da şiirlerinin benzer mahlaslı şairlerinkilerle karıştırılması söz konusu olmamıştır.

Nef'î, İstanbul'da dört padişahın dönemini görmüştür. Önce I. Ahmed döneminde (1603-1617) ma'den katibi olarak çalışmış ve padişaha sekiz kaside sunmuştur. Padişah tarafından yakın ilgi gösterilen Nef'î, bu devrin sadrazamları olan Kuyucu Murad Paşa, Nasuh Paşa, Damad Mehmed Paşa ve Halil Paşa'ya da kasideler sunarak iltifat görmüştür. 1617 yılında tahta çıkan ve çok kısa bir süre tahtta kalan I. Mustafâ'ya kaside sunmayan Nef'î, II. Osman döneminde (1618-1622) de saraya yakın olmuş ve padişaha ve sadrazamlarına kasideler sunarak iltifat görmüştür.

1622 yılında II. Osman'ın katlinden sonra tahta ikinci kez yine kısa bir süreliğine geçen I. Mustafâ'ya yine kaside sunmayan Nef'î, saadetin de bahtsızlığın da zirvesini yaşadığı IV. Murad devrinde

padişahın gözdelelerinden biri olmuştur. Murâdî mahlasıyla şiirler söyleyen IV. Murâd, bir şiirinde Nef'î'nin değerini şöyle ifade eder:

Gelün insâf edelüm fark edelim mikdârı
Şâirüz biz de diyü lâf u güzâfı koyalum

İdelüm bî-meze söz söylemeden istiğfâr
Dâmen-i Nef'î-i pâkize-edâyı turalum

Biz kelâm nâkiliyüz nerde o sâhib-güftâr
Ona teslim edelim emrine münkâd olalum

[Gelin insâf edelim, Nef'î ile aramızdaki farkı anlayalım; biz de şairiz diyerek boş sözler söylemeyi bırakalım. Tatsız/zevksiz şiir söylemekten tevbe edelim de Nef'î'nin tertemiz eteğini turalım. Biz sadece söz naklederiz, söz söyleme hakkına sahip olan kişi Nef'î'dir. Sözü ona bırakalım da emrine boyun eğelim.]

Padişah ve sadrazamlar tarafından büyük bir ilgiye mazhar olan Nef'î, hayatı boyunca küçük memuriyetler dışında bir görev elde edememiştir. Ancak gerek padişahlardan gerekse de sadrazamlardan ve diğer devlet görevlilerinden mükâfat olarak aldığı paralar yüzünden diğer şairlerin kıskançlığına ve yergilerine maruz kalmıştır. Bunda kendisinin de bu şairlere yazdığı hicivyelerin büyük payı bulunmaktadır. Nitekim Sultan IV. Murad, bir gün Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sını okurken oturduğu bahçeye yıldırım düşünce, Nef'î'ye bir daha hiciv yazmamasını emreder. Bu durumu Nef'î için bir bela olarak gören diğer şairler aşağıdaki beyti söylemişlerdir:

Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâ'sına

Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına

[*Sihâm-ı Kazâsına gökten nazire indi. Nef'î, Hakk'ın belâsına diliyle uğradı.*]

IV. Murad'ın ihtârı üzerine, Nef'î aşağıdaki iki beyitte görüleceği üzere bir daha hiciv yazmayacağına dair söz verir:

Bugünden ahdüm olsun kimseyi hicvetmeyim illâ

Vireydün ger icâzet hicv iderdüm baht-ı nâ-sâzı

Beni dür etti zîrâ dergih-i devlet-penâhından

Nice hicv etmeyem bir böyle gaddâr ü çep-endâzı

[*Bugünden itibaren artık kimseyi hicvetmemeye söz veriyorum ancak izin verseydin uygunsuz bahtımı hicvetmek isterdim. Zira, beni padişahın kapısından uzaklaştırdı. Böyle gaddâr ve hileci bir feleği nasıl hicv etmeyeyim?*]

Ancak, sultanın bütün ihtarlarına rağmen hiciv söylemekten vazgeçmeyen, bu yüzden sık sık görevlerinden azledilen Nef'î, başta Sadrazam Bayram Paşa olmak üzere devlet adamlarını da ağır bir şekilde hicvetmeye başlayınca padişah tarafından da korunmamış ve 27 Ocak 1635 tarihinde boğdurularak cesedi denize atılmıştır. Bazı kaynaklarda Nef'î'nin Sultan IV. Murad hakkındaki bir hiciv şiirinden dolayı idam edildiği de kayıtlıdır. Kendisinin ölümü için yazılan tarih şiirlerinde de sivri dilinden ve hicivlerinden dolayı öldüğüne özellikle dikkat çekilmektedir. Nef'î'nin ölümüne düşürülen tarih mısralarından ikisi aşağıda verilmiştir:

Âh kim kıydı felek Nef'î gibi üstâde (H. 1044)

[*Âh, felek Nef'î gibi bir üstâda kıydı.*]

Katline oldı sebep hicvi hele Nef'înin (H. 1044)

[*Nef'î'nin öldürülmesine hicvi sebep oldu.*]

2. Eserleri

2.1 Türkçe Divan

Nef'î, henüz hayattayken Türkçe Divan'ını tertip etmiştir. Nef'î Divanı'nda gazellerden ziyade kasideler dikkat çeker. Büyük bir kaside şâiri olan Nef'î'nin Divanı'nda Hazreti Peygambere yazılan iki naat ve Mevlânâ'ya yazılan bir kaside dışında devlet adamlarına sunulan 60 kaside bulunmaktadır. Ayrıca devrindeki bazı olaylara yazılmış tarih şiirleri dışında da yine her biri Divan Edebiyatı için müstesna bir yere sahip olan 134 gazel bulunmaktadır. Genellikle beş beyitten oluşan bu kısa gazellerde geleneğe uygun olarak aşk, sevgili, şarap ve felekten/zamandan şikâyet gibi konuları ele alır. Metin Akkuş tarafından yayımlanan³ Türkçe Divan'ın 5'i yabancı, 112'si Türkiye'deki kütüphanelerde olmak üzere 117 nüshası bulunmaktadır. Ayrıca eserdeki bazı şiirler başka araştırmacılar tarafından da seçilerek yayımlanmıştır.⁴

2.2 Farsça Divan

Nef'î, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Farsçaya şiir yazacak kadar hâkim olan bir şairdir. İran'ın büyük şairi Örfî'ye hayranlık duyan ve onun etkisinde Farsça şiirler yazan Nef'î, Farsça bir Divan da meydana getirmiştir. 8 naat, 3 Mevlânâ övgüsünde kaside, Sultan IV. Murad ve devlet adamlarına sunulan 4 kaside, 1 sakiname, 1 fahiye, 21 gazel ve 171 rubâiden oluşan bu Divan'ın metni Mehmet Atalay tarafından neşredilmiştir.⁵ Ali Nihat Tarlan tarafından

3 Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

4 Abdulkadir Karahan, *Nef'î Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992; Haluk İpekten, *Nef'î Hayatı-Sanâtı-Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

5 Mehmet Atalay, *Şair Nef'î, Farsça Divanı'nın Edisyon Kritiği ve Üslubu*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1988.

Türkçeye tercüme edilen⁶ Farsça Divan'da bulunan "Tuhfetü'l-Uşşak" kasidesi Fuzûlî'nin "Enîsü'l-kalb" adlı eserine nazîredir.⁷

2.3 Sihâm-ı Kazâ

Nef'î'nin hicivlerinin yer aldığı bu eserde, zekâ ürünü manzumeler yanında çok kaba sözler, hakaretler ve küfürlü ifadeler de bulunmaktadır. Eserin ismi "Kaza Okları" anlamına gelmekte olup, şair gerçekten de bu eserinde sivri ve keskin diliyle muhataplarına eleştiri oklarını yönlendirmiştir. Eserin bazı yerlerinde Nef'î'nin zekâ gösterisinde bulunduğu ve sadece sözdeki ustalığını göstermek için hicvettiği Şeyhülislâm Yahyâ gibi kişilere yöneltilmiş hiciv okları bulunduğu gibi sadece küfür ve hakarete dayanan hicivler de bulunmaktadır. Nef'î'nin kaside, kıta ve terkib-i bend gibi değişik nazım şekilleriyle ve çok sade bir dille kaleme aldığı bu eserde babası da dâhil olmak üzere sadrazamlardan şairlere kadar herkes eleştiri oklarından nasibini almıştır.⁸ Aşağıda babası için yazdığı hicivden birkaç beyit bulunmaktadır:

Saâdet ile nedîm olalı peder Hân'a

Ne mercimek görür oldu gözüm ne tarhana

[*Babam, saadetle Han'a nedim olduğundan beri, gözüm ne mercimek, ne tarhana görür oldu.*]

Peder değil bu belâ-yı siyâhdır başıma

Sözüm yerinde n'ola güç gelürse ger Hân'a

6 Ali Nihad Tarlan, *Nef'î'nin Türkçe Divanı Tercümesi*, İstanbul, 1944.

7 Kasidenin metni ve tercümesi için bkz: Mehmet Kanar, "Nef'î'nin Tuhfetü'l-Uşşak Adlı Farsça Kasidesi", *Doğu Esintileri*, 2016, S. 4, s. 1-29.

8 Metin Akkuş, *Hicvin Ankâları Nef'î ve Sihâm-ı Kaza (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

[*Bu, baba değil, başıma kara bir belâdır. Sözüm doğrudur, eğer Hân bundan gücenirse, ne yapayım?*]

Benim zügürtlük ile ellerim taş altında

Müzahrafâtın o dürr ü güher satar Hân'a

[*Benim ellerim zügürtlük ile taş altındadır. O, kendi pisliklerini (boş ve değersiz sözlerini) Han'a, inci ve cevher diye satmaktadır.*]

Nef'î'nin bu eserinde yer alan bazı hicivleri, dil, üslup ve hayâller bakımından Türkçe divanındaki kasidelerden geri kalmayacak güzelliktedir. Nitekim Ebu'z-Ziyâ Tevfik de, Nef'î hakkındaki kitabında bu duruma dikkat çekerek şöyle demektedir: *Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sında birtakım eş'ârı vardır ki hicv itlak olunamadıktan mâ'adâ edebiyât nokta-i nazarından dahi fevkalâde add olunacak âsâr-ı nazmiyyedendir. Meselâ Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'ya olan terkib-i bendinin bazı parçaları medhiyyâtı şâmil olan kasâid-i ciddiyesine bile gıbtâ-resâ olacak derecelerde latîfdir.*⁹ Nef'î'nin Ekmekçizâde Ahmed Paşa hakkındaki hicviyesinin bazı beyitlerini aşağıya nesre çevirileriyle birlikte alıyoruz:

Bu ne gerdiş bu ne cünbiş bu ne devrân olsun

Böyle kalursa felek hâk ile yeksân olsun

[*Feleğin bu dönüşü, bu hareketi, bu tavrı nedir böyle? Felek eğer böyle kalırsa yerle bir olsun.*]

Hâtır-ı ehl-i dili ol nice eylerse harâb

Temelinden yıkılıp ol dahi vîrân olsun

[*Gönül ehlinin hatırını nasıl harap ediyorsa o da temelinden yıkılıp viran olsun.*]

9 Furkan Öztürk, *Ebuz-Ziyâ Tevfik: Nef'î*, s. 52.

Yalnız bana olan zulmünü Hak'dan dilerim

Ömrüne devletine bâis-i noksân olsun

[*Hak'dan dilerim ki sadece bana ettiği zulümler onun ömrüne ve devletine eksiklik sebebi olsun.*]

İntikâm almaz isem hicv ile ben de andan

Şâiriyyet bana her vech ile bühtân olsun

[*Ben de ondan hiciv yoluyla intikam almazsam; şairlik bana her yönüyle bir iftirâ olsun.*]

Zehresin tîg-i zebânımla çalup çâk ideyim

Düşmenin şâd ü ehîbbâsını gam-nâk edeyim

[*Onun ciğerini, dilimin kılıcıyla parçalayayım. Düşmanlarını sevindirip dostlarını gamlı kılayım.*]

3. Nef'î'nin Şiirlerinin Dil ve Üslup Özellikleri

Nef'î'nin şiirlerinin en dikkat çeken yönü, mübalağaya dayalı hayaller üzerine kurulmuş olmasıdır.¹⁰ Nef'î, Sebk-i Hindî etkisinde yazdığı kasidelerinde Farsça ve Arapça kelimelerden oluşan zincirleme tamlamalar kullanarak şiirde anlam derinliği sağlarken mübalağaya dayalı hayallerle şiirinin anlam dünyasını derinleştirmiştir. Mübalağa, Nef'î'nin kasidelerinde âdeta şiiri süsleyen estetik bir malzeme gibi kullanılmıştır. Bilindiği üzere mübalağa, bir niteliğin, fiilin veya durumun abartılı bir şekilde ifade edilmesidir. Mübalağada ifade edilen durum, akla uygun ve geçmişte de görülmüşse *tebliğ*; akla uygun ama geçmişte benzeri görülmemişse

igrâk; hem akla uygun olmayıp, hem de olabilirliği mümkün olmayan bir şekilde ifade edilmişse *guliiv* adını alır. Örneğin aşağıdaki iki beyitte övdüğü at ve sonraki beyitte tasvir ettiği karınca nefesi insan hayalinin çok ötesinde gulüv derecesindeki bir mübalağayla tasvir edilmişlerdir:

O sebük-seyr ü sebük-rev ki haber-dâr olmaz

Eylese sîne-i mûr üzre eger cevlânı

[*Çok hızlı bir şekilde giden o at bir karıncanın sinesine basarak geçse, karınca bundan haberdar olmaz, bunu hissetmez.*]

O denlü tîz-revdür kim ser-i mihı nişân itmez

Tokinsa sadme-i na'li eger gül-berg-i ra'nâya

[*Öyle hızlı giden bir (attır) ki nalının darbesi bir gül yaprağına dokunsa, yaprağın üzerinde naldaki çivinin izi kalmaz.*]

İrdi bir gâyete te'sîr-i hevâ kim bir mûr

Bir dem-i germ ile eyler yedi deryâyı serâb

[*Havanın sıcaklığı öyle bir dereceye vardı ki karınca sıcak bir nefesle yedi denizi buharlaştırır.*]

Bu beyitte ifade edilen “bir karıncanın sıcak nefesiyle yedi denizi buharlaştırması” hadisesi geçmişte gerçekleşmemiştir ve bundan sonra da gerçekleşmesi aklen mümkün değildir. Bu yüzden beyitte gulüv derecesine varan bir mübalağa bulunmaktadır.

Nef'î'nin birçok araştırmacı tarafından vurgulanan önemli bir özelliği de insanı hayrette bırakacak derinlikteki hayalleridir. Nef'î'nin hakkındaki araştırmalarda “eşsiz, ince, geniş, derin, akıl sınırlarını zorlayan” gibi sıfatlarla anılan hayal gücü hakkında

10 Konuyla ilgili müstakil bir çalışma için bkz: Ali Balaban, “Nef'î'nin Kasidelerinde Mübalağa Sanatındaki Ayrıntılar,” *Turkish Studies*, 2010, C.7, S. 3, s. 453-468.

Nef'î de Türkçe Divanı'nda bulunan 26 beyitte¹¹ övücü betimlemelerde bulunur:

Ol feyz ile bir bahr-i revândur ki hayâlüm

Emvâcı güher yerine seyyâre-feşândur

[*Benim hayâlüm o feyizle öyle bir akıcı deniz haline gelmiştir ki dalgaları inci yerine gezegenler/yıldızlar saçar.*]

Nef'î'nin şiiri kullanılan lafızlar bakımından “pâkize” yani açık ve anlaşılırdır. Nitekim Nef'î'nin de birçok şiirinde kendisi için kullandığı sıfat “pâkize-edâ”dır:

Kimse taklîd edemez sözde sana ey Nef'î

Böyle pâkîze-gazel tab'-ı Hudâ-dâd ister

[*Ey Nef'î, söz söylemede kimse seni taklit edemez. Böyle açık ve anlaşılır gazel söyleme yeteneği ancak Allah vergisidir.*]

Nef'î'nin şiirinin dikkat çeken bir özelliği de, yukarıda kendisinin de söylediği gibi bu kadar açık ve anlaşılır lafızlarla yazılan şiirlerinin anlamının hemen anlaşılabilmesidir. Zira Sebk-i Hindî'ye göre yazdığı şiirlerinde bu tarzın gereği olarak lafızdan ziyade anlama dikkat eden Nef'î, herhangi bir şairin şiirinde geçen kelimelerle şiir yazar ancak onun hayal dünyasının anlaşılması öyle kolay değildir.

Yâr u bigâne müsellemler tutsa ey Nef'î n'ola

Şîrimin hep âşinâdır lafzı ma'nâsı garîb

[*Dost ve yabancıların benim şiirim karşısında eşit olmasına şaşılmaz. Zira lafızlarım anlaşılır olsa da şiirimin manası gariptir.*]

11 Nef'î'nin kendi hayal gücüyle ilgili sözlerini ele alan müstakil bir çalışma için bkz: Ziva Avşar, “Nef'î'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı”, *Bilgi*, 2003, S.24, s. 89-114.

Nef'î'nin şiirinin hemen dikkat çeken en önemli özelliklerinden birisi de bu şiirlerde kullanılan zengin kelime çeşitliliği ve kelimelerdeki seslerdir. Nef'î kelimelerini seçerken konuya ve ahenge dikkat etmektedir. Bilindiği üzere belagatte fesahat başlığı altında kelimelerin birbirleriyle uyumunu inceleyen meseleler ele alınmaktadır. Buna göre tok ve kalın seslerden oluşan kelimelere “elfaz-ı cezele”, ince ve nâzik seslerden oluşan kelimelere de “elfaz-ı rakîka” denmektedir. Elfâz-ı cezeleden oluşan sözler için “metîn” elfâz-ı rakîkadan oluşan sözler için de “latîf” sıfatı kullanılmaktadır.¹² Nef'î, hem kendisi hakkındaki kaynaklarda belirtildiği hem de şiirlerindeki üslubundan da anlaşıldığı kadarıyla sert bir mizaca sahiptir. Sahip olduğu sert ve hırçın mizâcı şiirine de yansımıştır. Bu sebeple, Nef'î denildiğinde “gür”, “tok” ve “yığıtçe” bir sesle söylenmiş bir şiir akla gelir. Şiirlerinde daha çok elfâz-ı cezeleden oluşan “metîn” sözler kullanan Nef'î'nin aşağıdaki beytinde de görülebileceği üzere, şair beyitte okuyucuya aktarmak ve anlatmak istediği anlama uygun kelimeleri de seçmeye özen göstermektedir:

Evc-i havâda sıyt-i çekâçâk-i tığden

Âvâz-ı ra'd u sâika reh-güm-künân olur

[*Gökyüzünde, kılıçların çarpışmasından doğan seslerden dolayı şimşek ve yıldırımların sesi yollarını şaşırır.*]

Bu beyitte Nef'î, okuyucuya savaş meydanının dehşetini hissettirmek için mübalağalı bir anlatıma başvurmuş, aynı zamanda beyitte kullandığı ve her biri gür ve yankılı olan seslerle de beytin anlam dünyasının daha iyi hissedilmesine katkıda bulunmuştur. Böylece Nef'î'nin şiirde sese de önem verdiği, bir şiirinde *hem yazar hem tutarım nağme-i kilke abenk* dediği gibi şiirde bir nevi

12 Meselenin ayrıntılı izahı ve örnekler için bkz: M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*: Belâgat, 8. Baskı, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2010, s. 43-50.

musiki meydana getirdiği görülmektedir. Edebî gelenekte âheng-i taklidî olarak vafedilen bu durumun Nef'î'de ön planda olduğuna dikkat çeken Recâizâde Mahmûd Ekrem, Talim-i Edebiyat'ta buna “*Nef'î-i şâir, bir masâf-ı harb u vegâda kılıçların birbirine çarpmasından husûle gelen ve tâ bulutlara kadar vâsıl olan sadâ-yı mehîbi bize bu suretle beyân eder*” diyerek işaret eder ve üstteki beyti alıntılar. Ziya Paşa da Harabât'ta Nef'î'yi anlatırken kendisinin şiirlerinde öne çıkan bu hususiyeti şöyle ifade eder:

Her matlabe hâsdur edâsı

Her nağmede başkadur sedâsı

Bir harbi iderse vasfa âgâz

Gûyâ işidir kulakla âvâz¹³

[*Nef'î'nin söz söyleme tarzı, her amaca uygundur. Her sözünde başka bir ses kullanır. Bir savaşı tasvir etmeye başlarsa, sanki kulaklar (savaş meydanındaki) sesi işitir.*]

Nef'î, şiirinde kullandığı kelimeler ve anlatmak istediği anlamlar ile savaş aletleri ve savaş meydanı arasında benzerlikler kurmuştur.¹⁴

Ele tîr u kemân alsa hadeng-endâz-ı endişem

Diker tabla süveydâ-yı dil-i kerrubiyân üzre

[*Düşüncemin ok atıcısı eline ok ve yay aldığı anda, büyük meleklerin kalplerindeki nokta üzerine hedef koyar*]

13 Rezaizade Mahmud Ekrem ve Ziya Paşa'dan yapılan bu iki alıntı için bkz: Furkan Öztürk, *Ebuz-Ziyâ Tevfik: Nef'î*, DBY Yayınları, İstanbul, 2016, s. 11.

14 Nef'î'nin bu yönünü ele alan müstakil bir çalışma için bkz: Bahir Selçuk, “Nef'î'de Söz ve Savaş İlgisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2006, S. 28, s.233-246.

Kasidelerinde tok ve yüksek perdeden söylenmiş bir ses kullanan Nef'î, gazellerinde bu nazım şeklinin konusuna ve gelenekselleşen söyleyiş tarzına uygun olarak daha yumuşak bir dil ve üslubu tercih eder.

Nef'î, Sebki Hindî şairlerinin genelinde olduğu gibi, halk deyimlerini ve gündelik dildeki söyleyişleri şiirlerinde sık sık kullanır.

İkisi de tîğ-ı kahrınla cezâsın buldular

Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd

[*İkisi de senin kahrediciliğinin kılıcıyla cezalarını buldular. Koluna kuvvet gelsin, ömrün günden güne artsın.*]

Şiirlerinde bir maksadı onu ifadeye yeterli kelimelerden daha fazla kelimeyle söylemek, bir bakıma sözü uzatmak demek olan itnâbdan¹⁵ kaçınan Nef'î'nin ifadeleri kısa ve özdür. Şiirleri fazla sözden ve gereksiz kelimelerden arındırılmıştır. Kendisi de bazı beyitlerde bu özelliğiyle övünmektedir. Aşağıdaki iki beyitte, sözü benzer ifadelerle uzatmanın gereksizliğine vurgu yaparken itnâba özellikle dikkat çekmektedir.

Duâyile sözü hatm edelim zîra hakîkatde

Sözün gevher olursa yegdür itnâbından îcâzı

[*Sözünü duâyile bitirelim. Çünkü gerçekte, sözün inci de olsa, sözü uzatmaktan kısa söylemek daha iyidir.*]

Dür-i meknûn ise de nazmun eger ey Nef'î

Düşürür yine kesâda anı ayb-ı itnâb

[*Ey Nef'î, sözün inci gibi değerli olsa da sözü uzatıp durma aybı, onun değerini düşürür, sözü ucuzlatır.*]

15 M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, s. 81.

Türkçe Divanı'nda büyük bir sanatçı hassasiyetiyle ve iyi işlenmiş ahenkli bir dille şiirler yazan, zekâya dayalı hayallerle dolu beyitler kaleme alan Nef'î, Sihâm-ı Kazâ'da ise yer yer dil ve üslup bakımından basitleşir, sıradan bir şair görüntüsü çizer. Sihâm-ı Kazâ üzerine çalışma yapan araştırmacılar da bu eserdeki manzumelerin içerdikleri argo ifadeler ve hakaret dolu söz yığınlarına dikkat çekerek bunların Nef'î'nin edebî değerini düşürdüklerini belirtirler. Aslında Nef'î'nin Türkçe ve Farsça divanlarında da hiciv üslubuyla şiirler kaleme aldığı ancak buralardaki hicivlerinde dil ve üslup bakımından edebîliğini koruduğu, Sihâm-ı Kazâ'da ise bunu her zaman başaramadığı görülmektedir.¹⁶

Tasavvuf, Nef'î'nin şiirlerinde çok geniş bir yer kaplamaz. Nef'î, tasavvufa daha çok Farsça şiirlerinde yer verir. Şairin hem Türkçe hem de Farsça divanlarında Mevlânâ övgüsünde bulunması kendisinin Mevlvî olduğu şeklinde yorumlanmışsa da elimizde buna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Mevlvîliğe ait kavramlar, Nef'î'nin şiirlerinde sık sık ele alınır.

Nef'î'nin şiir tarzı bakımından Bâkî'yi örnek aldığı, onun bazı mısralarını kendi şiirinde tazmin ettiği/alıntıladığı, bazı gazellerine de nazireler yazdığı görülür. Bâkî dışında Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Şâhidî'ye nazireler yazan Nef'î, yine de okunduğunda hemen kendisine ait olduğunu belli eden şiirler kaleme alarak kendi özgün tarzını ortaya koyabilmiştir.

16 Konuyla ilgili müstakil iki çalışma için bkz: Ahmet Akgül, "Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sı İle Türkçe Divan'ındaki İki Farklı Üslup Üzerine Bazı Tespitler", 2012, C. 7, S. 2, s. 47-57.; Süleyman Yiğit, "Edebî Hicivden Sövgüye: Nef'î'nin Hicivindeki Değişim", *Hikmet: Akademik Edebiyat Dergisi*, 2018, C.4, S. 9, s.215, 235.

4. Övgü, Övünme ve Yergi Şâiri Olarak Nef'î¹⁷

Türkçe Divanı'nda 62, Farsça Divanı'nda ise 16 kasidesi bulunan Nef'î, yalnız kendi devrinin değil, Türk Edebiyatı'nın da en büyük kaside şairi sayılmıştır.¹⁸ Nedim de onun bu büyüklüğünü kabul etmiş ve Divan şairlerinin üstün yönlerini belirttiği gazelinde onun bu özelliğini şöyle belirtmiştir:

Nef'î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdır

Olamaz ammâ gazelde Bakî vü Yahyâ gibi

[*Nef'î, kaside vadisinde güzel söz söyleyendir. Ancak gazelde Bâkî ve Yahyâ gibi olamaz.*]

Nef'î, Sihâm-ı Kazâ'sında bile kaside nazım şekliyle hicivler kaleme alacak kadar kaside yazmayı seven bir şairdir. Beyit sayısı az olan kasideler kaleme almak istemeyen Nef'î'nin Türkçe kasidelerinin en kisası, Mevlânâ'ya yazdığı 18 beyitlik kasidesidir. En uzun kasidesi ise IV. Murad'a sunduğu 84 beyitlik Rahşiy'e'sidir.

17 Nef'î'nin sanatının bu en temel yönü hakkında kaleme alınan, bizim de çalışmamızın bu bölümünü kendilerinden derlediğimiz akademik çalışmalar için bkz: Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside Şâiri Nefî", Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 79-89; Fatma Tulga Ocak, "XVII. Yüzyıl Şairi Nef'î ve Kaside", *Türkbilgi*, 2002, S.3, s. 63-82; İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 45-78.; Metin Akkuş, *Hicvin Ankâları Nef'î ve Sihâm-ı Kaza (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

18 Abdulkadir Karahan, Nef'î'nin kasidede çok ileri bir düzeyde olduğunu kabul etmekle birlikte -genel kanaatin aksine- Fuzûlî'den daha geride olduğunu söyler: *Fuzulî'nin kasidelerindeki o dört başı mamur, o gönle ve dimağa aynı kudrette nüfuz ve tesir eden, o ölçüsü ve duygusu müstesnâ, o her beyti üzerinde dakikalarca durup düşünmek ve tantanalı kelimelerin, şaşaalı tamlamaların, velveleli deyimlerin ötesinde de ruhu doyuran ve ürperten derin iç sesişi, Nef'î'de gevşektir.* (Abdulkadir Karahan, *Nef'î: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, s. 30.)

Nef'î, kasidelerinde şekil ve muhtevâ bakımından geleneğin belirlediği kaside yazma kurallarının dışına çıkmaya çalışmıştır. Birçok kasidesinde nesib bölümünü atlayarak doğrudan fahriye ve medhiye bölümlerine geçen şairin Türkçe kaleme aldığı 62 kasidesinin sadece 28'inde nesib bölümü vardır.

Türk Edebiyatı'nda kaleme alınan kasidelerin nesib bölümlerinde en çok tercih edilen bahar, bayram, şarap vb. konuları da kasidelere konu edinen Nef'î'nin kendi kasidelerinin bir özelliği olarak ele aldığı önemli bir konu "at övgüsü"dür. Birçok kasidesinde medhiye bölümünde övdüğü kişinin atını da övgülerine dâhil eden Nef'î, bazı kasidelerinde ise doğrudan doğruya nesib bölümünü at övgüsüne ayırmıştır. Rahşiye kasidesinin nesib kısmında 52 beyitte at övgüsünde bulunmuş, at övgüsünü merkeze alan nesiblerle başlayan başka kasidelerinde de ortalama olarak 20'şer beyitle at övgüsünde bulunmuştur.

Nef'î'nin Türkçe yazdığı 62 kasidesinin sadece 8'inde tegazzül bölümü bulunmaktadır.

Nef'î, sadece kaside sunduğu padişahları değil sadrazamları ve diğer devlet adamlarını da aynı şekilde mübalağalı bir şekilde övmüştür. Nef'î'nin kasidelerindeki dil ve üslup özellikleri ile bu şiirlerde kullandığı mübalağaya dayalı hayaller için çalışmamızın sonunda verdiğimiz kaside örneklerine bakılabilir.

Sert mizaçlı biri olarak tarif edilen Nef'î, bu mizacını şiirlerine de yansıtmış, gerek kendisiyle gerekse de toplumsal meselelerle ilgili olarak kişileri ve kurumları yermekten asla geri kalmamıştır. *Sihâm-ı Kazâ*'yı kaleme almış olması bile kendisinin yergiyle/hicivle özel olarak ilgilendiğini göstermektedir. Aşağıdaki beyit de, Nef'î'nin birilerinin veyahut bir şeyin kusurunu ortaya koymadan ve onu eleştirmeden rahat edemediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Nef'î, bu beyitte, kendisine hiciv yazmaması yönünde yasak getiren IV. Murad'a hitap etmektedir:

Bugünden ahdüm olsun kimseyi hicvetmeyeyim illâ

Vireydün ger icâzet hicv iderdüm baht-ı nâ-sâzı

[*Bugünden itibaren artık kimseyi hicvetmemeye söz veriyorum ancak izin verseydin uygunsuz bahtımı hicvetmek isterdim.*]

Birilerini yermek için eline geçen hiçbir fırsatı kaçırmayan bir görüntü sergileyen Nef'î'nin bazı kasidelerinde kendi övgüsünde kaleme aldığı beyitlerde kendisini överken bile devrindeki birtakım kimseleri hicvettiği görülür. Bu fahriyelerde bazı şairleri isimleriyle anarak kendisi için söyledikleri hiciv ve eleştirilere cevaplar vererek onları hicvedip aşağıladığını görürüz. Örneğin İlyas Paşa'ya sunduğu bir kasidede sözü Mantıkî'ye getirerek onu "maskara, câhil, eşek" gibi sıfatlarla uzun uzadıya hicveder. Aşağıda bu bölümden tek bir beyit alınmıştır:

Mukallid mashara mudhik tutalım Mantıkî olmuş

Nice mollâ olur ol har aceb bîhûde da'vâdur

[*Hadi taklitçi, maskara ve gülünç kişi Mantıkî olmuş, bunu kabul edelim, peki bu eşek nasıl molla olabilmiş? Bu boş bir davadır.*]

Nef'î'nin birilerini yererken onun rütbesine veya kim olduğuna bakmadığını, yermek istediği herkes için serbestçe hiciv şiirleri kaleme aldığını görüyoruz. Nitekim sadece *Sihâm-ı Kazâ*'sında değil divanında da sivri ve keskin diliyle gurur kırıcı hicivler kaleme aldığını görüyoruz. Aşağıdaki beyitte de görüleceği üzere, birisinin halkın nazarında saygı görmesi veya aşağılanması için Nef'î'nin tek bir sözü yeterlidir:

Virürüm dosta bir harf ile tevkî'-i kabûl

İderüm düşmânı bir nokta ile şöhre-i âm

[*Dostuma bir harf ile kabul görme fermânı veririm. Düşmanımı ise bir nokta ile halk arasında (kötü) şöhret sahibi ederim*]

Nef'î'nin hiciv yönü elbette en net şekilde *Sihâm-ı Kazâ*'sında görülmektedir. Bu eserinde her rütbeden insanın bazen en ağır küfürler eşliğinde hicvedildiğini görürüz. Eserinde herkesten önce babasını hicveden Nef'î, devlet adamlarından şairlere kadar herkese hiciv oklarını yöneltmiştir. Ancak Nef'î'nin bu yergileri ve *Sihâm-ı Kazâ*'sı yukarıda da işaret ettiğimiz gibi aynı zamanda kendi sonunu da getirmiştir.

Divan şairlerinde kendini en değerli şair olarak gösterme kaygısı sık rastlanan bir durumdur. Ayrıca kaside nazım şeklinin doğal yapısı gereği, şairlerin kasidelerinde şiir kudretleriyle övünmeleri, bir bakıma gelenek içerisinde doğal bir kalem gösterisi alanıdır. Ancak bu durum Nef'î'de çok daha farklı bir boyuta ulaşmıştır.¹⁹ Nef'î'nin kasideciliğinin önemli bir özelliği kendisini överek kasideye başlaması, yani kasidenin merkezine kendi övgüsünü koymasıdır. Nef'î'nin kendisini övme konusunda diğer şairlerden çok farklı bir konumda olduğunu gösteren bazı ilginç kasideleri bulunmaktadır. Bu hususun en güzel örneği de “sözüm” redifli kasidesidir. Hazreti Peygamberin övgüsü için kaleme alınan 45 beyitlik kasidenin ilk 30 beytinde şairlik kudretini yani kendisini övmüş, geri kalan 15 beyitte Hazreti Muhammed'i överken yine kendi şairliğine vurguda bulunmuştur. Aynı şekilde “benim” redifli kasidesine de fahriyeyle başlamış ve bu kasidede de padişaktan çok kendini övmüştür. Şairlik gücünü övmekten çok hoşlanan Nef'î, geleneğin sınırlarını zorlayan çok uzun fahriyeler kaleme alırken bazen de kasidelerine doğrudan fahriye ile başlar.

19 Konuyla ilgili müstakil bir çalışma için bkz: Hasan Aktaş, “Nef'î'de Benlik Algılamasının Şiirine ve Hayatına Yansımaları Necip Fazıl Örneği İle Karşılaştırma”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 2011, S. 46, s. 39-60.

Nef'î'nin kendisini överken kullandığı kelimeler, şairin sözünde ilâhî bir güç olduğu vehminde olduğu kanaati uyandırır. “Sözüm” redifli kasidesinde geçen aşağıdaki beyit gibi onlarca beyitte kendisinden ilâhî sırları açan bir şair olarak bahseder:

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdür sözüm

[*Benim sözüm, gizli sırların ipucunun düğümüdür; Fatıha suresinin incilerinin dizildiği tespihin ipidir.*]

Aşağıdaki beyitte de papağanın konuşmasının mucizevî yanına dikkat çekerek kendisinin de mucize sayılabilecek derecede tılsımlı sözler söylediğini iddia eden Nef'î, kendi şiirlerinin başkalarını aciz bıraktığını, kendisi gibi şiir söyleyebilmenin mümkün olmadığını ifade eder.

Tûtî-i mu'cize-gûyem ne disem lâf değil

Çarh ile söyleşemem âyînesi sâf değil

[*Ben mucize söyleyen bir papağanım, söylediğim boş laf değildir. Felek ile söyleşemem çünkü feleğin gönül aynası saf değildir.*]

Sözünü bu şekilde yücelten Nef'î, ilâhî sırları açan söz hazinesinin kendi eline Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla geçtiğini de vurgular.

Eyledi sun'-ı meded-kârî-i feyyâz-ı ezel

Hâmemi kufl-ı der-i genc-i ma'ânîye kilîd (k. 54/15)

[*Ezelden beri feyiz veren Allâh'ın yardımı, kalemimi anlamlar hazinesinin kilidine anahtar yaptı.*]

Nef'î, birçok şiirinde kendisinden önce ve sonra gelen Divan şairlerinde de görüldüğü gibi diğer şairlere sataşarak kendisinden başka şairlerin adının unutulmaya mahkûm olduğu iddiasındadır:

Bunca demdür da'vî-i sâhib-kırânî eylerüm

Bir mübâriz yok mı meydân-ı sühan tenhâ mıdur

[*Bunca zamandır, söz ülkesinin sultanı olduğumu iddia ediyorum. Bu sözüme karşı gelen kimse yok mu? Söz meydanı boş mu kaldı?*]

Sözlerinin baha biçilemez bir kıymeti olduğuna inanan Nef'î, aşağıdaki gibi beyitlerde bu sözlere değer biçilemeyeceğini, biçilecek her değer az olacağını ifade eder:

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmumun

Mahsûl-i bahr u kâna viren râygân virür

[*Sözümün ipine dizilmiş olan mücevherlerimin bir tanesini denizlerden ve maden ocaklarından çıkarılan kıymetli ürünlere değişen kişi, söz incimi ucuza vermiş olur.*]

Nef'î, şiirlerinde tarz olarak İranlı şairler tarafından ortaya konmuş olan Sebki-Hindî'yi takip etmiştir. Hatta Nef'î'nin kendisini bu kadar çok övmesinin de arka planında kendisine üstad olarak kabul ettiği Örfî'nin de şiirlerinde fahriyeye çok yer vermiş olması gösterilmektedir. Şiirlerinde yer yer İran şairlerinin önde gelenlerini öven ve özellikle de Örfî'ye hayranlığını dile getiren Nef'î, kendisini Örfî de dâhil olmak üzere bütün İran şairlerinden büyük gösterir. Aşağıdaki beyitte Nef'î, kendisini İran şairlerinin Anadolu'daki temsilcisi/eşi olarak görmektedir.

Örfî-i Rûm Enverî-i asr u Hakânî-i ahd

Fezî-i mu'ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rüzgâr

[*Anadolu'nun Örfî'si, asrının Enverî'si, dönemin Hakânî'si ve bu zamanın vahiy alarak mucizevî sözler söyleyen Fezî'si (olan kişi benim)*]

Farsça Divanı'nda Örfî'ye nazîre olarak kaleme aldığı bir naatte ayrı bir bölüm açarak İran'ın büyük şairlerini tek tek ele alan Nef'î, özellikle Hâfız, Enverî ve Örfî'nin şiirlerini beğendiğini, bu şairleri diğerlerinden üstün tuttuğunu belirtir.²⁰ Bazı beyitlerinde de kendisini İran şairlerinden büyük göstererek bu sayede Anadolu'nun da İran şehirlerinden üstün hâle geldiğini söyler:

Oldı nâzik sühanum Muhteşem ü Örfî'den

N'ola reşk eyleseler Rûma Irak u Şîrâz

[*Sözlerim, Muhteşem ve Örfî'nin sözlerinden daha nâzik oldu; Irak ve Şîrâz Anadolu'yu kıskansalar ne olur ki?*]

Nef'î birçok beytinde kendisini Örfî'ye eşit sayarak kendisinden Örfî-i Rûm/Anadolu'nun Örfî'si diye bahseder.

Kalur mı ya Örfîden söz söylemede Nef'î

Hoş-lehçe ise ger o pâkize-edâdur bu

[*Nef'î, söz söylemede Örfî'den hiç geri kalır mı? O, hoş söyleyişe sahip ise Nef'î de tertemiz bir edaya/söyleme tarzına sahiptir.*]

Örfî-i Rûm idüğüm cümle iderler teslîm

Görseler ger bu kasîdem bülegâ-yı A'câm

[*İran'ın belagat üstatları bu kasîdemi görseler, hepsi de benim Anadolu'nun Örfî'si olduğumu kabul ederler.*]

Nef'î, yeri geldiğinde kendisini İran şairleri de dâhil olmak üzere bütün şairlerden üstün görür:

20 Farsça kasidenin ilgili bölümünün metni ve çevirisi için bkz: Fatma Tulga Ocak, "Nef'î ve Türk Edebiyatımızdaki Yeri", s. 20-23.

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana

Pür tumturak-ı hoş-edâ ne Hâfızem ne Muhteşem

[*Bütün âlem bir yana ben bir yana olsam da söz söylemekte kimse karşıma çıkamaz. Sözlerim hoş edalı ve gösterişlidir. Ne Hâfız ne de Muhteşem'im.*]

Bu bölümü, Mehmet Çavuşoğlu hocamızın Nef'î'nin kendisini bu kadar çok övmesi hakkındaki yorumuyla bitirelim: *O, kaside şairi olarak dünyaya gelmişti. Fakat yer ve zaman müsâid değildi. Aşağı yukarı aynı mayadan yoğrulmuş olan Adanalı Hayret Efendi'nin "şöyle bir baktım da hayret geldi kendimden bana" mısraında ifade ettiği gibi ilhamının tahtına oturacak kimse bulamayınca bakışını kendine çevirdi ve kendini anlattı.*²¹

5. Nef'î'ye Göre Şiir ve Şair Yahut Nef'î'nin Poetikası²²

Divan şairleri, sağlam kurallara dayanan bir edebî geleneğe bağlı olup bu geleneğin sınırları içerisinde şiirler kaleme almışlardır. Ancak yine de şairler, kendilerine göre şiirin nasıl olması gerektiğini, şiire ve şaire dair görüşlerini gerek yeri geldikçe şiirlerinin aralarında gerekse de divan dibacelerinde ve mesnevilerinde açtıkları ara başlıklar altında paylaşırlar. Örneğin Fuzuli, Farsça ve Türkçe Divan mukaddimelerinde şiir hakkındaki görüşlerini ayrıntılı ola-

rak ifade etmiştir.²³ Aynı şekilde Şeyh Galib de *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin sebab-i te'lif bölümünde ve "Mebâhis-i Diger" genel başlığı altında açtığı "Sözün Ortaya Çıkışı", "Sözün Gerekliliği", "Sözün Gerekliliğinin Umumi Oluşu" ve "Şairliğin Mahiyeti" alt başlıklarında şiir ve şairin nasıl olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁴ Nef'î, şiire dair görüşlerini müstakil bir eser veya bölümde ele almasa da yeri geldikçe beyitlerde şiir ve şair hakkındaki görüşlerini ifade etmektedir. Nef'î'nin özellikle gazellerindeki mahlas beyitleri bu bakımdan incelemeye değer bir özellik arz etmektedir. Zira bu beyitlerde kendisini ve sanatını öven Nef'î şiir ve şairle ilgili görüşlerini ifade etmekte, bir bakıma poetikasının ipuçlarını bize sunmaktadır. Biz de bu bölümde Nef'î'nin şiire ve şaire dair görüşlerini ifade ettiği beyitlerinden hareketle kendisinin poetikasını yani şiir anlayışını ortaya koymaya çalışacağız. Bu beyitlerin büyük çoğunluğunun da Divan şiiri geleneğine uygun olarak şairin gazellerinin mahlas beyitleri olduğunu belirtmek isteriz.²⁵

Nef'î'nin Sebk-i Hindî'yi takip ettiğini, bu tarza göre şiirler kaleme aldığını yukarıda vurgulamıştık. Bu şiir anlayışında "anlam" lafzın önündedir. Bu yüzden Nef'î de diğer Sebk-i Hindî şairleri gibi dilde kullanılan kelimeleri tercih ederken şiirin anlamının derin ve çok katmanlı olmasını ister. Bunun için kendisi de bilinen kelimeleri kullanarak yazdığı şiirlerinin anlamının "garip" yani alışılmadık olduğunu, anlattığı şeyleri hemen anlamanın zor olduğunu vurgulamıştır:

23 Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî'nin Poetikası*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2002.

24 Bu bölümler için bkz: Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., 8. Baskı, İstanbul 2015, s. 59-71 ve 179-197. sayfalar arası.

25 Nef'î'nin gazellerindeki mahlas beyitlerinden hareketle şiir görüşlerini ele alan müstakil bir çalışma için bkz: Döndü Akarca, "Nef'î'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, C 15, S. 2, s.1-16.

21 Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside Şâiri Nefî", s. 89.

22 Aristo'nun kavramsallaştırdığı poetika, Ronesans'la birlikte başta tiyatro olmak üzere şiir dışındaki sanatlara ilişkin metinler için de kullanılan bir kavram olup günümüzde daha çok şiirin biçimini, içeriğini, üslubunu, estetiğini kapsayan konuları belirli bir örneğe bağlı kalmaksızın irdeleyen çalışmalar için kullanılmaktadır. Bu yüzden biz de Nef'î'nin şiir hakkındaki görüşlerini böyle bir başlık altında toplamayı uygun gördük.

Yâr u bigâne müsellemler tutsa ey Nef'î n'ola

Şîrimin hep âşinâdır lafzı ma'nâsı garîb

[Dost ve yabancıların benim şiirim karşısında eşit olmasına şaşılmaz. Zira lafızlarım anlaşılır olsa da şiirim manası gariptir.]

Nef'î'ye göre Divanda yer alan şiirlerin sayı bakımından az veya çok olması önemli değildir. Önemli olan söylenmiş olan sözlerin "pâkize" olması yani söz söyleme kusurlarından arınmış ve şiir vasfını hak eden sözlerden oluşmasıdır. Her şâirin kendine has bir şiir söyleme tarzı ve üslubu olması gerektiğini belirten Nef'î, şiirlerinde "edâ" kelimesiyle belirttiği bu tarzın da şiirde kullanılan kelimeler gibi "pâkize" olması gereğini vurgular. Böylece Nef'î'ye göre iyi bir şiirde kullanılan kelimeler kadar şairin cümlelerinin de açık ve anlaşılır olması gerekmektedir.

Biz de ey Nef'î n'ola tertîb-i Divan eylesek

Az ise eş'ârımız pâkîze-güftârız hele

[Ey Nef'î, biz de bir divân tertip etsek, buna şaşılmaz. Şiirlerimiz azdır ama biz tertemiz sözlere sahibiz.]

Mânendi mi var Nef'î-i pâkîze-kelâmın

Bir kimsede gördün mü dahi tarz-ı edâsın

[Açık ve anlaşılır sözlere sahip olan Nef'î'nin bir benzeri var mı? Onun söz söyleme tarzını hiçkimse gördün mü?]

Nef'î'ye göre her şâirin görevi, diğerlerinden farklılaşarak kendi tarzını ortaya koyabilmek, diğerlerini taklit etmemek ve benzeri az bulunur bir üslup ile şiir söylemektir. Nef'î, bu hususa özgünlüğü ifade eden "nâdir" ve "tarz-ı has" kelimeleriyle işaret eder.

Gelsin benimle var ise meydâna Nef'îyâ

Bir böyle tarz-ı tâze vü nâdir edâ bilir

[Ey Nef'î, böyle nâdir ve yeni bir tarz bilen varsa benimle meydana gelsin/bana meydan okusun.]

Divan şiiri geleneğinde sözün ne hakkında olacağı, yani şiirin konusu da çok önemli olup birçok şair buna eserlerinde özellikle değinmişlerdir. Örneğin Nef'î gibi Sebk-i Hindî'yi takip eden Şeyh Gâlib, *Hüs ü Aşk* mesnevisinde "gevher-i kelâm" diyerek bir inci kadar değerli olduğunu belirttiği sözü/şiiri, aşktan başka bir şeye harcamanın doğru olmayacağını söyler.

Hiç aşktan özge şey revâ mı

Sarf etmeğe gevher-i kelâmı

[Söz incisini harcamaya, hiç aşktan başka değer bir şey var mıdır?]

Nef'î'ye göre de şiirin konusu aşk olmalıdır. Bunun için de yüreği aşkla yanan, bu yanıklıkla aşka dair yakıcı sözler söyleyen kişi şair olarak anılabilir. Böyle bir şairin de sözleri aşkın yakıcılığından ve zevkenden uzak olmayacaktır.

Nef'î esîr-i bâde giriftâr-ı aşktır

Sûz u safâdan olmasa hâlî n'ola sözi

[Nef'î, şaraba esir olmuştur, aşka tutulmuştur. Bu yüzden sözleri yakıcılıktan ve aşkın safasından uzak değilse buna şaşılmaz.]

Nef'î, şiirde konu olarak aşkın kaleme alınmasını önemseydiği gibi rindâne bir edayla yazılmış şiirler kaleme almaya dikkat ederken kendisinin rindâne şiirlerinden anlayanları şiir zevki olan insanlar olarak kabul eder.

Böyle rindâne gazel az denilir ey Nef'î

Kâ'iliz şîve-i rindânı bilen yârâne

[*Ey Nef'î, böyle rindâne gazelle çok az söylenir. Rindlerin bu şekilde söyledikleri şiiirden anlayın dostlardan razıyız.*]

Nef'î'nin iyi bir şairde aradığı en temel özelliklerden birisi, şairin yeni anlamlar ve hayaller oluşturmasıdır. Nef'î iyi bir şair olarak birçok beyitte yaratıcılığıyla övünür. Şairin kelimelere ruh veren biri olarak algılanması, bütün bir Divan şiirinde görülen bir husustur. Divan şiirinde, şiiri oluşturan harfler ve kelimeler cansız bir bedene benzetilmiş, şiirin anlamı ise bu cansız bedeninin ruhu olarak gösterilmiştir. Bu sebeple, cansız kelimelere anlam kazandıran yani onlara ruh veren şairler de kendilerini bir çeşit yaratıcı olarak övmüşler, kendilerine “Hallâk-ı Maânî/Anlamların yaratıcısı” demişlerdir. Nef'î, diğer şairlerde de sıkça görülen bu anlayışı şiirlerinde sürekli ele almış, kendini okuyucuya âdeta bu durumun canlı bir timsali olarak sunmuştur. Bu yüzden Nef'î'nin şiirinde sürekli olarak kendisini “İsa-nefes, mucize-gû, Hallâk-ı Maânî, vb.” sıfatlarla övdüğünü, kendisine sürekli olarak yaratıcılık sıfatları yakıştırdığını görürüz.²⁶

Hallâk-ı Maânî, aynı zamanda orijinal hayaller sahibi olmasıyla meşhur olan İran şairi Kemâl-i İsfahânî'nin de lakabıdır. Nef'î bir çok şiirinde kendisini yeni ve ince hayaller ve anlamlar bulma yönüyle Kemâl-i İsfahânî'yle karşılaştırır.

İşte Hallâk-ı Maânî şimdi geldi âleme

Güş edin âsârını kim tercümânıdır sözüm

²⁶ Bu meseleyi ayrıntılı olarak ele alan müstakil bir çalışma için bkz: Muhammet Nur Doğan, “Nef'î'nin Şiir ve Sanat Felsefesi”, *Aynaya Yolculuk*, Yelkenli Yayınları, İstanbul, 2016, s. 59-82.

[İşte Hallâk-ı Maânî/anlamlar yaratıcısı, şimdi âleme geldi. Onun eserlerini dinleyin, zira benim sözüm ona tercümandır.]

Nef'î, birçok beyitte anlamın ruha benzediğini ve cansız kelimelere anlam yani ruh kazandırmanın da bir şairlik yeteneği olduğunu ifade ederek kelimelere ruh vermek için iyi bir şairlik yeteneği olması gereğine işaret eder.

Her ma'nî-i latîf ki cândan nişân verir

Ta'bîr edince tab'um anı nazma cân virür

[*Benim şairlik tabiatım, cânâ benzeyen ince manaları ifade etmeye başlayınca (cansız bir bedene benzeyen) nazma cân verir.*]

Nef'î'nin şiir anlayışını özetlemek gerekirse kendisinin iyi bir şiirde ve şairde temel olarak dört şart aradığını söyleyebiliriz.

- Nef'î, diğer Sebki Hindî şairleri gibi şiirde lafızdan ziyade anlama önem vermektedir. Ona göre, iyi bir şairin kullandığı lafızlar okuyucular tarafından bilinmeli, ancak şiirin anlamı garip yani yeni ve farklı olmalıdır. İyi bir şairin yeni anlamlar ve hayaller oluşturması yani Nef'î'nin şiirlerinde kendisi için kullandığı “Hallâk-ı Ma'ânî/sürekli olarak yeni anlamlar yaratma” sıfatına her şairin sahip olması gerekir.
- Şiirde lafız her ne kadar anlamın gerisinde kalsa da yine de iyi bir şairin şiirlerinin söz söyleme kusurlarından arınması, şiirde kullandığı kelimeler kadar cümlelerin de açık ve anlaşılır olması gerekmektedir.
- Nef'î'ye göre her şair kendi tarzını ortaya koymalı, kimseyi taklit etmeden benzersiz bir üslup ile şiirler söylemelidir. Nef'î, şiirlerinde üzerinde önemle durduğu özgünlüğü “tarz-ı has” ifadesiyle belirtir. Şiirde nicelikten çok nitelik ön planda olmalı-

dır. Şairin çok yazmasından ziyade, az ve öz yazması yani diğer şairlerden farklı ve özgün şiirler oluşturması gerekir.

- Nef'î'ye göre şiirin ana teması aşk olmalıdır. Şair, gönülü aşkla yanan, aşka dair yakıcı sözler söyleyen kişidir. Ancak böyle bir şairin sözlerinden zevk alınabilir. Dolayısıyla, konusu aşk olan şiirler kaleme alan bir şairin de rindâne bir edayla şiirler kaleme alması gerekir.

6. Nef'î'nin Türk Edebiyatı'ndaki Etkisi

Nef'î, kendi çağındaki şairler de dâhil olmak üzere Türk Edebiyatı'nda birçok şairi etkilemiş, edebiyatımızda kendisine has bir yer elde etmiştir. Nef'î de kendisine has olan ve daha sonra "Nef'îyâne söyleyiş" olarak da özetlenecek tarzıyla ölümsüzlüğe ulaşacağı'nın farkında olarak aşağıdaki gibi beyitler kaleme almıştır:

Ben ölürsem yine âşüfte olur halk-ı cihân

Hüsn-i ta'bîr-i zebân-ı çemen-i hâkimden

[*Ben ölsem bile, cihan halkı benim mezar toprağımın çimenlerinin dilindeki güzel sözlerle kendinden geçer.*]

Nef'î, daha hayattayken devrinin büyük şairlerini etkileyip üstat olarak kabul edilmiştir. Münire Nurefşan Kapal, 17.yüzyılda kaleme alınan divanlardaki Nef'î etkisini incelediği çalışmasında 22 divanda Nef'î'nin söz konusu edildiğini ve şairin isminin 22 kaside ve 7 gazelde geçtiğini tespit etmiştir.²⁷

Nef'î'nin çağdaşı olan Şeyhülislâm Yahyâ, Nef'î'nin değerini biraz da şaka yollu olarak şöyle belirtmiştir:

27 Münire Nurefşan Kapal, "17. Yüzyıl Divanlarında Nef'î Etkisi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C. 12, S. 1, s. 234-243.

Şimdi hayl-i Sühan-verân içre

Nef'î mânendi var mı bir şâir

Sözleri Seb'a-i Mu'allakadur

İmrü'l-Kays kendidür kâfir

[*Şimdi söz söyleyenler içinde Nef'î'ye benzer bir şair var mıdır? Kâfir, sanki sözleri (Kabe'ye asılan) Seb'a-i Muallaka, kendisi de İmrül-Kays'dır.*]

Nef'î de Şeyhülislâm Yahyâ'nın iki gazeline nazire yazmıştır. Nef'î'nin çağdaşı olan Sabrî, Nef'î'nin yedi gazeline nazire yazmış, kasidelerinde onun tarzını taklit etmiştir. Nef'î de bir kasidesinde bir mısraını alıntılararak Sabrî'yi takdir eder:

Bi-hamdillâh zamânunda be-kavl-i Sabrî-i Şâkir

Girîbân-ı felek mehcûr-i dest-i âh-ı şekvâdur

[*Hamdolsun, şükreden Sabrî'nin de dediği gibi, senin zamanında insanların şikayet eli feleğin yakasından ayrılmıştır.*]

Nef'î'nin çağdaşlarından olan ve kendi devirlerinde takdir gören Edirneli Âlî ve Fehîm gibi şâirler de Nef'î'yi üstad olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzyılın son büyük şairi olan Nâbî, Nef'î'den başka bir şiir tarzı takip ettiği halde, oğluna yazdığı Hayriye'de Nef'î'yi över:

Sühanân-ı suarâ-yı eslâf

Kalbi âyîne-veş ider şeffâf

Türki'de Nef'î ile Bâkî'ye bak

Gayri divanları da it müllhak

[Geçmiş şairlerin sözleri, insanın kalbini ayna gibi şeffaflaştırır. Türkçe yazan şairlerden Nef'î ile Bâkî'ye bak. Bunlarınkiler dışındaki divanları da elde et.]

XVIII. yüzyılın ve bütün bir divan şiirinin zirve şairlerinden biri olan Nedîm de Divan şairlerinin üstün yönlerini belirttiği gazelinde “Nef'î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdır” diyerek onun kasideliğine dikkat çekmiş, “virür” redifli kasidesine nazire yazmış, bu kasidesinde geçen aşağıdaki beyitle kendini överken Nef'î'yi de üstat bir şair konumunda zikretmiştir:

Nef'î dahi ademde işitdükçe sözlerüm

Şâpâş ü âferini cihân-der-cihân verir

[Nef'î bile, yokluk âleminde sözlerimi işittikçe cihan dolusu aferinlerini ve tebriklerini gönderir.]

XVIII. yüzyılın diğer büyük şairi olan Şeyh Gâlib de Nef'î'yi takdir eder. Nef'î'nin Mevlânâ'ya yazdığı bir kasideyi tahmis eden Gâlib, kendisini övdüğü bir beytinde Nef'î'yi üstat şairler konumunda zikreder:

Ta'n eyleyen gelsün beri olsun benümle rû-be-rû

Nef'î'ye etmem ser-fürû himmetin ger olursa zam

[Beni ayıplayan öne çıksın da benimle yüzleşsin. Senin yardımın sayesinde Nef'î'ye bile boyun eğmem.]

Bu yüzyılın diğer büyük şairlerinden olan Keçecizâde İzzet Molla da Nef'î'ye hayran olan ve kasidelerinde ona yetişmeye çalışan bir şairdir.

Nef'î'nin Divan şairleri üzerindeki etkisi üzerine bir çalışma hazırlayan İlyas Kayaokay, Nef'î'nin adının 71 şairin divanında, 175 mısradan geçtiğini belirlemiştir. Nef'î'den bahseden şairler, onun en

belirgin üç özelliği olan övgü, kendini övme ve yergi münasebetiyle Nef'î'ye değinmişlerdir.²⁸

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi şairleri tarafından da takdir gören Nef'î, Tevfik Fikret tarafından da övülmüştür. Tevfik Fikret, Nef'î'nin kendi zamanında değer görmediğini, değerinin anlaşılmadığını şöyle anlatmıştır:

Öyle bir nehr-i muazzam gibi cûş etmişsin

Fakat eyvah çorak yerde akıp gitmişsin

Sana bir başka zemîn başka zamân lâzımdı

Sana bir âlem-i lâhut-nişân lâzımdı

[Sen, muazzam bir nehir gibi coşarak akmışsın, fakat çorak topraklarda akıp gitmişsin. Sana başka bir zemin, başka bir zamân lazımdı. Sana ilâhî bir âlem lazımdı.]

Nef'î'nin Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki etkisini ele alan müstakil bir çalışma kaleme alan İnci Enginün; başta Nâmık Kemâl olmak üzere eserlerinde Nef'î'ye değinen herkese işaret etmiş ve Yeni Türk Edebiyatı'na Nef'î kadar etki eden şair sayısının çok az olduğunu ifade etmiştir.²⁹

28 İlyas Kayaokay, “17. Asır ve Sonrası Divan Şairlerinin Beyitlerinde Nef'î”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, C.8, S. 41, s. 220-240.

29 İnci Enginün, “Yeni Türk Edebiyatında Nef'î”, *Gazi Türkiyat*, 2011, S. 8, s. 165-193.

İKİNCİ BÖLÜM

NEF'Î'NİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 421, 1b

“Sözüm” Redifli Kaside

Nef'î'nin en meşhur kasidesi olan “sözüm” redifli 45 beyitlik bu kaside, Hz. Muhammed'in övgüsünde kaleme alınmış bir na'attir. Ancak yukarıda çalışmamızın ilgili bölümlerinde de işaret ettiğimiz gibi Nef'î, bu kasidesinin nesib bölümünde sözünün değerini ortaya koymak amacıyla Divan şiirinin en güzel fahriye örneklerinden birini ortaya koymuştur. Hz. Peygamberin övüldüğü 31. ve 41. beyitler arasındaki medhiye bölümünde de Hz. Peygamberin övgüsü ile Nef'î'nin sözünün övgüsü birbirine karışmıştır. Nef'î, kasideye redif olarak seçtiği “sözüm”den dolayı her bir beyti her defasında kendi sözünün övgüsüne bağlayarak tamamlamıştır. Kasidenin 42. ve 45. beyitleri arası ise dua bölümüdür. Aşağıda Nef'î'nin bu meşhur kasidesinden seçilmiş bazı beyitler, nesre çevrilerek verilmiştir.

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i seb'al-mesânîdür sözüm

[Benim sözüm, gizli sırların ipucununun düğümüdür; Fatıha suresinin incilerinin dizildiği tespihin ipidir.]

Bir güherdir kim nazîrin görmemişdür rûzgâr

Rûzgâre âlem-i gayb armağanıdur sözüm

[Benim sözüm, zamanın bir benzerini görmediği bir cevherdir. Sözüm, bilinmezlik âleminde zamana bir armağandır.]

Rûzgâr ihşânımı bilmiş yâ bilmemiş

Âleme feyz-i hayât-ı câvidânîdür sözüm

[Zaman, benim onlara ettiğim bu iyiliği bilmiş veya bilmemiş (hiç önemli değil). Benim sözüm, âleme ebedî hayatın feyzini verir.]

Ehl olan kadrin bilür ben gevherim medh eylemem

Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdur sözüm

[Ben söz mücevherimi övmem, bu işin ehli olanlar zaten değerini bilir. Benim sözüm, bu âlemin denizlerinden ve madenlerinden çıkarılan sermayesidir.]

Kimse inkâr idemez mâhiyyet-i endişemi

Ehl-i reşkün nüsha-i ikd-ı lisânîdür sözüm

[Benim düşüncemin özelliğini kimse inkâr edemez. Benim sözüm, Kıskançların dilini bağlayan bir muskadır.]

İşte Hallâk-ı Maânî şimdi geldi âleme

Gûş edün âsârını kim tercümanıdır sözüm

[İşte, manalar yaratıcısı dünyaya şimdi geldi. Onun etkisiyle kâleme alınmış sözlerime kulak verin, Sözüm, onun tercümanıdır.]

Sonra gelsem dehre Hallâk-ı Maânîden n'ola

Kâleb-i huşk-i hayâle rûh-ı sâni'dür sözüm

[Dünyaya Hallâk-ı Maânî'den (Kemal-i İsféhanî) sonra geldiysem, ne olmuş ki? Benim sözüm, hayâlin kuru cesedine ikinci bir ruhtur.]

Ben cihân-ârâ şehenşâh-ı cihân-ı ma'niyem

Sözlerün de pâdişâh-ı kâmrânıdur sözüm

[Ben cihânı süsleyen, mana âleminin sultanlar sultanı olan biriyim. Sözüm, bütün sözlerin şanlı sultanıdır.]

Tâ sabâh-ı haşre dek bin mübtelâyı mest eder

Bezm-i aşkun neşve-i ritl-ı girânıdur sözüm

[Benim sözüm, aşk meclisinin neşe veren ağır şarap kadehidir. Bu yüzden mahşer günününün sabahına dek binlerce aşk tutkununu sarhoş eder.]

Olalı peygamber-i âhir-zamâna na't-gû

Âb-ı rûy-ı ümmet-i âhir-zamânîdür sözüm

[Âhir zaman peygamberini öven şiirler yazdığından beri, benim sözüm âhir zaman ümmetinin yüzü suyu/şerefi olmuştur.]

Cân-ı âlem fahr-ı âdem Ahmed-i mürsel ki tâ

Haşr olunca na't-gûy u na't-hânıdır sözüm

[Benim sözüm, mahşere dek, bu âlemin canı, insanlığın övüncü, Allah tarafından gönderilmiş peygamber olan Hz. Ahmed'i övecektir.]

Addolunmaz mu'cizâtı hadden efzûn neylesin

Gerçi kim bir râvî-i mu'ciz-beyânıdır sözüm

[Sözüm, mucizevi sözler söyleyerek onun mucizelerini aktarır ama peygamberin mucizeleri sayılamayacak kadar çoktur.]

Nef'iyem endîşe-i na'tiyle oldum kâm-yâb

Nâ-murâdân-ı cihâna müjdegânîdür sözüm

[Ben Nef'iyim; onun övgüsü düşüncesiyle muradıma erdim. Sözüm, bu cihanda muradına ermemiş insanlar için bir müjdedir.]

Bahar Kasidesi

Nef'î'nin IV. Murad'a sunduğu bu meşhur kasidenin birçok beyti edebiyat tarihimize mal olmuştur. Bu kasidenin ilginç yazılış hikâyesi de tarihi kaynaklarda aktarılmaktadır. Rivayete göre, Nef'î'yi çekemeyenler Sultan IV. Murad'a onun çok da kabiliyetli bir şair olmadığını, kasidelerini yazmak için aylarca uğraştığını söyleyerek sultanın yanındaki değerini düşürmek isterler. Sultan da bir bahar günü Nef'î'yi çağırarak hemen o anda bir kaside söylemesini emreder. Nef'î, koynundan çıkardığı bir kağıda bakarak bu kasidenin ilk beytini okur.³⁰ IV. Murâd, Nef'î'nin aslında boş bir kâğıda bakarak irticalen bu kasideyi okuduğunu fark edince şaire mükâfatlar verir. Nef'î'nin bu kasidesi, kendi içinde kafiyeli olan musammat kaside türünün güzel örneklerinden biridir. Aşağıda bu kasidenin farklı bölümlerinden seçilmiş beyitler ve nesre çevirileri sunulmuştur.

[Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün]

Esdî nesîm-i nevbahâr açıldı güller subh-dem

Açsun bizüm de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

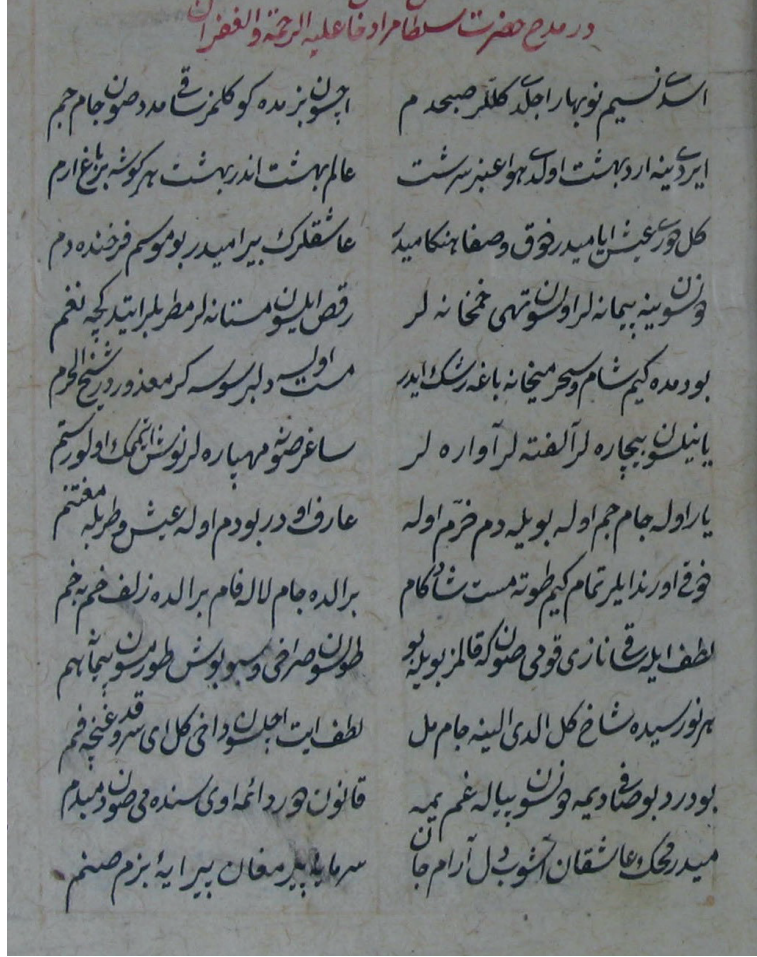
[Sabah vaktinde ilkbahâr rüzgârı esti, güller açıldı. Ey sâkî, sen de bize Cem'in kadehinden (şarap) sun da bizim de gönlümüz açılın.]

Erdi yine ürd-i bihişt oldu hevâ anber-sirişt

Âlem bihişt-ender-bihişt her gûşe bir bâg-ı İrem

[Yine Ördi Behişt ayı (21 Nisan - 21 Mayıs arası) geldi, havâ anber kokularına karıştı. doldu. Âlem cennet içinde cennet, her köşe bir İram Bağı gibidir.]

30 Nef'î'nin bu beytinin ayrıntılı bir tahlili için bkz: Gülден Sarı, "Nef'î'nin Bir Beytine Hermenötik Bakış", *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 2015, S. 38, s. 359-370.

Süleymâniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 244, 24a

Gül devri ıyş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

Âşıkların bayrâmıdır bu mevsim-i ferhunde-dem

[Gül devri olan bahâr mevsimi, eğlence günleri, zevk ve sefâ sürme vaktidir. Mutluluk dolu olan bu mevsim, âşıkların bayramıdır.]

Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu

Dolsun sürâhî vü sebû boş durmasun peymâne hem

[Ey sâkî, lutf et de böyle naz etmeyi bir kenara bırak, zira bu zaman hep böyle olmaz. Sürahi ve testi şarap dolsun, kadehler de boş kalmasın.]

Bir câm sun Allâh için bir kâse de ol mâh için

Tâ medh-i şâhenşâh için alam ele levh ü kalem

[Ey sâkî, Allâh (rızası) için, şahlar şahını övmek amacıyla elime kağıt kalem almam için bir kadeh şarap sun, bir kâse de o ay yüzü sevgiliye sun.]

Sultân Murâd-ı kâmurân efsar-dih ü kişver-sitân

Hem pâdişah hem kahraman sâhib-kırân-ı Cem-haşem

[Muradına ermiş olan Sultân Murâd, başka padişahlara taç dağıtır; ülkeler fetheder. Hem padişah hem de kahramandır kendisi. Her bir askeri Cem gibi olan uğurlu ve bahtlı birisidir.]

Ey hüsrev-i âlî-nijâd v'ey dâver-i pâk-i'tikâd

Ey şâh-ı sâhib-adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem

Sen bir şeh-i zî-şânsın şâhenşeh-i devrânsın

Ya'ni ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkâniyem

[Ey yüce yaratılışlı ve temiz inançlı padişah. Ve ey adalet sahibi muhterem şâh! Sen şanlı ve kendi zamanında şahlar şâhı olan birisin. Yani sen bir hakansın. Ben de senin devrinin Hâkâni'siyim.]

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana

Pür tumturak-ı hoş-edâ ne Hâfızem ne Muhteşem

[Bütün âlem bir yana ben bir yana olsam da söz söylemekte kimse karşıma çıkamaz. Sözlerim hoş edalı ve gösterişlidir. Ne Hâfız ne de Muhteşem'im.]

Mevlânâ Övgüsünde Kaside

Mutasavvıf bir şair olmayan Nef'î, şiirlerinde Mevlânâ'ya özel bir yer ayırmıştır. Birçok kaynakta kendisinin Mevlevî olma ihtimali üzerinde durulmakla birlikte onun bir Mevlânâ muhibbi olarak anılması gerektiği kanaati daha yaygındır.³¹ Ali Nihat Tarlan, Farsça Divan'ındaki bir na'tında "Şeyh Attar'ın müridi, Hazreti Mevlânâ'nın ayağının tozuym"³² diyen Nef'î'yi "ruhundaki coşkunculuk ve pervâsızlıkla Mevlânâ'yı en içten duymuş ve anlamış Türk şâiri" olarak takdim eder.³³ Nef'î'nin Türkçe Divan'ında hazret-i peygamber için yazılan iki naatten sonra gelen 18 beyitlik üçüncü kasidesi Mevlânâ'ya yazılmıştır.³⁴ Farsça divanında da Mevlânâ için yazdığı 3 kaside bulunmaktadır. Aşağıda Mevlânâ için yazılan 18 beyitlik Türkçe kasidenin bazı beyitleri nesre çevirileriyle birlikte verilmiştir.

Merhabâ ey Hazret-i sâhib-kırân-ı ma'nevî

Nâzım-i manzûme-i silk-i leâl-i Mesnevî

[*Merhaba ey manevî âlemlerin bahıtlı ve uğurlu kişisi ve Mesnevî incilerini dizen (Mevlânâ).*]

31 Osman Horata, "Mevlâna ve Divan Şairleri", *Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi*, Osmanlı Devletinin 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1999, s. 48.

32 Merid Şeyh Eţarım Ğıbar پای مولانا (Fatma TuĞa Ocak, "Nef'î ve Türk Edebiyatımızdaki Yeri", s. 20)

33 Ali Nihad Tarlan, "Nef'î ve Tuhfetü'l-üşşâk Tercümesi", Prof.Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Makalelerinden Seçmeler, AKM, Ankara, s. 163.

34 Büyük Mevlevî şâirimiz Şeyh Galib, Nef'î'nin Mevlânâ'yı övdüğü bu kasideyi tahmis etmiştir. Bu tahmisin ilk bölümü şöyledir: Bârekellâh ey sipihri-himmetin mâh-ı nevi / Lev haşallâh ey cihânın mihr-i vâlâ-ı pertevî / Sanekallâh ey kelâmullâh-ı ilm-i uhrevî / *Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı ma'nevî / Nâzım-ı manzûme-i silk-i leâl-i Mesnevî* (Muhsin Kalkışım, Şeyh Galib Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s. 195)

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 421, 3a

Âlem-i ma`nâ ki hurşîd-i cihân-ârâ gibi

Devr eder girmiş semâ'a anda rûh-i Mevlevî

[Mevlânâ'nın ruhu, cihânı süsleyen bir güneş gibi mânâ âlemine girmiş, orada semâ yaparak döner.]

Aklı nûr-i cevher-i zât-i şerîf-i Ahmedî

Nutku mağz-i rûh-i enfâs-i latîf-i İsevî

[Mevlânâ'nın akli Hazret-i peygamberin şerefli zatının cevherinin nurudur. Mevlânâ'nın sözleri Hazret-i îsâ'nın latîf nefesinin ruhunun özüdür.]

Feyz-i isti'dâd-i zâtın gör kim etmiş tâ ezel

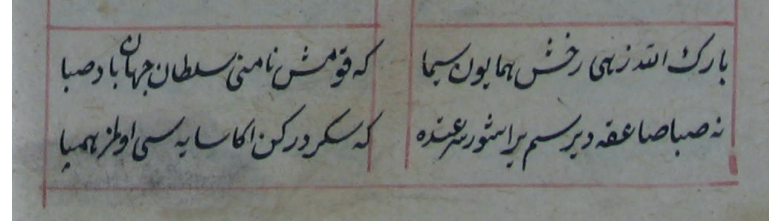
Cezbesi hurşîd u mâh u âsmânî Mevlevî

[Mevlânâ'nın zâtının nasıl bir feyze sahip olduğunu gör ki onun cezbesi göğü, ayı ve güneşi Mevlevî yapmıştır (sürekli dönmektedirler).]

Nef'î-i mu'ciz-beyânım bende-i Mollâ-yi Rûm

Ne Hakîm-i Gaznevî'yim ne Emîr-i Dehlevî

[Ben, ne Hakîm-i Gaznevî ne de Emîr Hüsrev-i Dihlevî'yim. Ben, mucizevî sözler söyleyen ve Mevlânâ'ya köle olan Nef'î'yim.]

Süleymâniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 244, 27b

At Övgüsünde Kaside

Birçok kasidesinde övdüğü kişinin atını da övgülerine dâhil eden Nef'î, bazı kasidelerinde ise doğrudan doğruya nesib bölümünü at övgüsüne ayırmıştır. Nef'î'deki at sevgisi müstakil çalışmalara da konu edilmiştir.³⁵ Aşağıda birkaç beytini verdiğimiz kaside aslında IV. Murâd övgüsünde kaleme alınmıştır. Ancak 84 beyitlik kasidenin ilk 52 beyti padişahın atlarının tek tek övgülerine ayrılmıştır. Bu kasidenin beyitleri Muhsin Macit'in bir çalışmasında şerh edilmiştir.³⁶

Bârekallâh zihî rahş-ı hümâyûn-sîmâ

Ki komuş nâmını sultân-ı cihân Bâd-ı Sabâ

[Allâh mübarek kulsın, Cihan sultanı tarafından ismi Bâd-ı Sabâ konulan bu mübarek yüzlü at ne kadar güzeldir.]

Ne Sabâ sâ'ika dersem yaraşır sür'atde

Ki segirdirken ona sâyesi olmaz hem-pâ

35 Sabahattin Küçük, "Nef'î'de At Sevgisi", *Erdem*, 1989, C. 5, S.14, s. 503-516.

36 Muhsin Macit, "Söz Meydanının Usta Binicisi : Nef'î", *Dil ve Edebiyat Der-gisi*, 2010, S. 21, s. 14-27.

[Sabâ da neymiş? Koşarken ona gölgesi ona eşlik edemediği için ona süratte yıldırım (gibidir) desem yaraşır.]

Düşmeden sâyesi hâk üzre eder âlemi tayy

Sehv ile râkibi gösterse inâna irhâ

[Binicisi yanlışlıkla dizginini salıverse, gölgesi toprağa düşmeden âlemi kat eder.]

(O dünyayı dolaşan çevik ayaklı öylesine bir Tayyar ki, ona ne ankâ ne de hü mâ kuşu eşlik edebilir.)

Görse ger bunları Mecnûn-ı melâmet-dîde

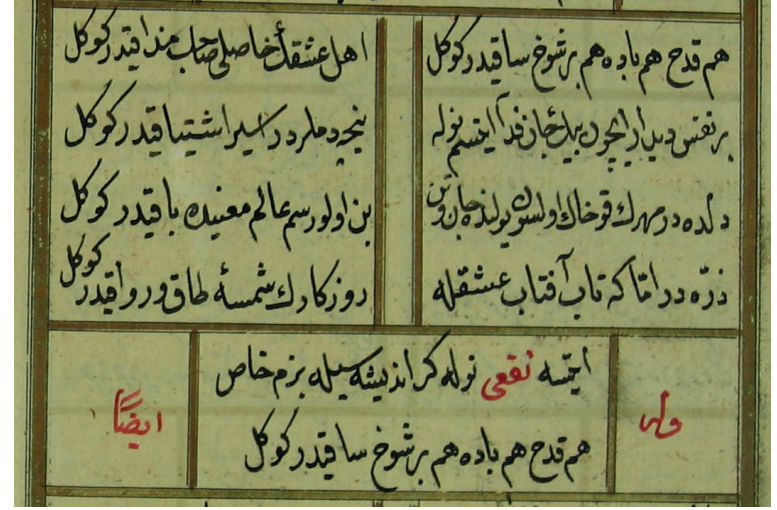
Yâdına gelmez idi bir dahi hüsn-i Leylâ

[Kınanma görmüş Mecnun, bunları görse, Leylâ'nın güzelliğini bir daha anmazdı.]

İstese bu da eder bir ser-i mûda cev lân

Belki rakkâslık etmekte olur ahyânâ

[Bu da istese bir kul üzerinde yürüyebilir, hatta bazen dans bile eder.]

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 421, 71b

“Gönül” Gazeli

Gönül, Nef’î’nin üzerinde önemle durduğu, özellikle tasavvufî göndermeleri de olan beyitlerde tasavvufî sembolizmin imkânlarından yararlanarak ele aldığı kavramlardan biridir. Nef’î’nin şiirinde diğer Divan şairleriyle karşılaştırıldığında “akıl” da önemli bir yer tutar ancak geleneğe uygun olarak “gönül” Nef’î’nin şiirinde en önemli konumdadır. Nef’î, şiirinde gönle ayrı bir yer vermiş, onu farklı benzetme ve hayallerle ele alarak işlemiştir.³⁷ Nef’î’de gönül, “levh-i mahfûz-ı suhan”dır. Yani söze dair sırların yazıldığı bir levha olan gönül, Nef’î’nin beslendiği esas kaynaktır. Aşağıdaki gazel, tasavvufî açıdan da yorumlanmaya müsait olup tamamen gönlü merkeze almaktadır.

37 Konuyla ilgili müstakil bir çalışma için bkz: Münire Nurefşan Kapal, “Nef’î Divanında Gönül”, Turkish Studies 2012, C. 7, S. 3, s. 1605-1618

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül

Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkıdır gönül

[Gönül hem kadeh, hem şarap, hem de işveli ve güzel bir sâkîdir. Kı-sacası, gönül aşk ehlinin zevk sahibi olan varlığıdır./Aşk ehlinin elde ettiği şey, zevk sahibi bir gönüldür.]

Gönül, tasavvufi edebiyatta olduğu kadar, beşeri aşkı anlatan şiir-lerde de üzerinde önemle durulan, şairlerce yüceltilen bir unsur-dur. Nef'î'nin şiirlerinde de gönül önemli bir tutmaktadır. Şair, "gönül" kelimesini redif olarak seçtiği bu gazelde, şiirine tasavvufi bir hava da kazandırarak geleneksel anlayışa göre aşkın merkezi ve Allâh'ın tecelli ettiği gönüle verdiği değeri ifade etmektedir.

İnsanların eğlenmek için bir araya gelerek şarap içtikleri işret meclislerinde şarap, kadeh ve sâkînin bulunması gerekir. Yani eğlence meclisinden tam bir zevk alınması için bu üçüne ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak Nef'î, bunları gönlünde bulmuştur. Daha doğrusu gönlünün bu üçünün yerini de tuttuğunu ifade etmektedir. Nef'î, bu gazelin son beytinde de ifade edeceği üzere, kendi gönlüyle yetinmektedir. Gönlünü kendisine aşk şarabı sunan bir güzel sâkî ve kadeh gibi gören Nef'î, başka insanlara zevk veren şarap yerine gönlündeki aşkla sarhoş olmaktadır.

Nef'î'nin bu beyti tasavvufi aşk bağlamında da yorumlanabilir. Divan şairlerinin mecazlarla örülü tasavvufi şiirlerinde şarap aşk ve sâkî de bu aşk şarabını insanlara sunan insân-ı kâmil yani mür-şiddir. Kadeh de aşk şarabının konduğu kap yani gönüldür. Nef'î, ilâhî aşkı bulmak için bir mürşide ihtiyacı olmadığını, aşk şarabını kendi gönlünde bulduğu için hiçbir mürşide ihtiyacı olmadığını söylemektedir.

Beyitte geçen "hasılı" kelimesi iki anlamda anlaşılabilir şekilde metne yerleştirilmiştir. Bu kelimeyle "sözün kıtası, özetle" dendiği

de anlaşılabilir gibi, Nef'î'nin "elde edilen şey" anlamını da kastettiği düşünülebilir. Fuzûlî'nin "Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı/Senin semtinde belâdan başka bir şey elde etme-dim" demesi gibi Nef'î de "aşk ehlinin elde ettiği şey zevk sahibi bir gönüldür" demektedir.

Bir nefes dîdâr için bin cân fedâ etsem nola

Nice demlerdir esîr-i iştiyâkıdır gönül

[Sevgilinin yüzünü bir nefeslik sürede görmek için bin cân fedâ et-sem, buna şaşılmaz. Gönül, uzun zamandan beri onun şevkine esir olmuştur.]

Dîdâr, yüz anlamına gelen bir kelime olup şiirde sevgili yüzü ve Cenâb-ı Hakk'ın manevî siması anlamında kullanılır.

Âşıkların en büyük hedefi, sevgililerinin yüzünü bir kere olsun görmektir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de âşığın bu duygusu abartılı olarak şiirlere yansıtılmakta ve şiirlerde âşığın bu amaç uğruna canını vereceği ifade edilmektedir. Şairlerin divanları, bu duyguyu anlatan beyitlerle doludur. Nef'î de geleneğe uyarak, bin cânı olsa bile bunları sevgilisinin yüzünü görmek için feda edeceğini belirttiikten sonra buna şaşılmaması gerektiğini söyler. Çünkü âşığın gönlü, sevgilinin aşkına esir olmuştur. Sevgilinin yüzünü görmenin iştiyakıyla gönlü yanan âşık, bu amacına kavuştuğunda amacına ulaşır. Onun için artık canın bir değeri kalmamıştır.

Beytin tasavvufi anlamı çok daha dikkat çekicidir. Bilindiği üzere, tasavvufî aşk anlayışında gönlün yüceltilmesinin sebebi, Allâh'ın gönüllere tecelli ettiği inancıdır. Yani, didarı görmekle kastedilen şey, Allâh'ın kulun kalbine tecelli etmesi, kulunu sevmesi yani on-dan razı olmasıdır. Ruhlar âleminde yüce Allâh'ın "elestu bi-rab-bikum/Ben sizin rabbiniz değil miyim?" hitabıyla birlikte manevî

sîmâsını görüp rabbine âşık olan ruh, bu dünyaya geldiğinde de rabbinin kendisine tecelli etmesi için yaşar. Onun aşkına esir olan, yani tek isteği rabbinin rızasını kazanmak olan bir ruh, bir nefes için binlerce can vermeye razıdır. Nitekim tasavvufî istılahta “fenâfillâh” ile kastedilen şey, kişinin nefsânî arzu ve isteklerinden Allâh yolunda vazgeçmesidir. Bu şekilde vazgeçilen yüzlerce, hatta binlerce arzu ve isteğin her birisi Allâh yolunda nefsin öldürülmesidir. Bu şekilde manen kendini öldüren bir kişi, yine tasavvufî istılahta “bekâbillâh” a yani “Allâhta var olup ebedî yaşamaya” kavuşur. Aşağıdaki beyitte de tam olarak bu anlatılmaktadır.

Dildedir mihrin ko hâk olsun yolunda cân u ten

Ben ölüsem âlem-i manîde bâkîdir gönül

[*Sevgin gönüldedir; bırak, cân ve ten (senin aşkının) yolunda toprak olsun. Ben ölüsem, gönül manâ âleminde ebedîdir.*]

Tasavvufî düşüncede insanın maddî varlığı yani bedeni kişinin Allâh'ta fânî olması önündeki son büyük engeldir. Üstteki beyitte de belirttiğimiz gibi bedenle ilgili arzu ve istekleri terk edenler, Allâh'ın ebedî varlığında var olur, “bekâbillâh” makamına ulaşırlar. Bu mertebeye ulaşanlar için artık maddî varlığın herhangi bir önemi yoktur. Yunus Emre'nin de bir şiirinde “Yunus öldü diye salâ verirler/Ölen hayvân imiş âşıklar ölmez” dediği gibi, Allâh'ın gönlüne tecelli ettiği bir âşığın bedeni ölse de kendisi manevî varlığıyla ölümsüzdür.

Nef'î de bu beytinde, bahsettiğimiz düşüncelyi ifade etmektedir. Fuzûlî'nin “garazım yok reh-i aşkında fenadan gayri” diyerek özetlediği gibi, âşıkların amacı sevgilinin aşkı uğrunda yok olmaktır. Âşıklar, bu sayede yani en büyük varlıkları olan tenlerinden ve canlarından vazgeçerek aşklarını ispat edebileceklerini düşünürler. Aslında bu yok oluş aynı zamanda sevgilinin rızasında var oluş

hâlidir. Nitekim Nef'î de bunun farkında biri olarak sevgilisine/Allâh'a “gönlümde senin sevgin olduktan sonra, bırak bu can ve ten yok olsun. Ben madden ölsem de mânen sende yaşamaktayım” diyerek Yunus Emre'nin sade bir şekilde dile getirdiği tasavvufî düşüncelyi kendi tarzında ifade etmektedir.

Zerredir ammâ ki tâb-ı âfâtâb-ı aşk ile

Rûzgârın şemse-i tâk u revâkîdır gönül

[*Gönül, bir zerre (gibi önemsiz ve küçüktür.) Ancak Aşk güneşinin ateşi ve parlaklığı ile bir kemere benzeyen feleğinz/zamanın (üzerinde göze çarparak dikkatleri çeken) süsüdür.*]

Nef'î'nin bu beytinde Divan şiirinde çok sık karşılaşılan zerre-güneş ilişkisine değinilmektedir. Bu anlayışta zerre ile güneş arasındaki ilişki ile âşık-maşuk, Allâh-kul arasındaki ilişkiye de göndermelerde bulunulur. Bilindiği üzere, zerreler güneş ışınları sayesinde dikkatle bakılınca görülebilirler. Buradan hareketle, şiirlerde zerre; varlığı görünmeyecek kadar küçük hatta değersiz olan kulu ve yaratılmış olan diğer her şeyi simgelerken güneş de varlığı çok açık bir şekilde bilindiği halde yüceliği ve parlaklığı yüzünden görülmeyen Allahı simgeler³⁸. Nef'î de doğrudan doğruya şiirde bu düşüncelye işaret ederek kendisinin bir zerre kadar değersiz ve halk nazarında görünmez olduğunu, ancak ilâhî aşkın ışıyla görünür olduğunu, hatta bir şehrin veya caddenin girişindeki taştan kemerlerde nasıl ki şemse denilen süslemeler hemen dikkati çekiyorsa, kendisinin de görüntü itibariyle bir kemere benzeyen felekte dikkat çektiğini, itibar gördüğünü ifade eder.

38 Divan şiirinde ele alınan bu tasavvufî sembolizm hakkındaki müstakil bir çalışma için bkz: Ali Yıldırım, “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig*, 2003, S. 25, s. 125-138.

Bu beyitte, sıradan bir varlık olan gönlün, ilâhî aşk/tecelli sayesinde değer kazandığı düşüncesine de işaret vardır. Bir zerre kadar küçük ve değersiz olan gönül, Allâh'ın kendisinde tecelli etmesi sayesinde yaratılmışlar içinde en değerli varlık olur. Bir hadis-i kudside “Ben yerlere ve göklere sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığıdım” denilmektedir. Mutasavvif şairler, bu hadise dayanarak insan gönlünün en değerli ve kutsal varlık olduğunu, gönül kırmanın da en büyük günahlardan biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Nef'î'nin beyitte kullandığı “şemse” şeklen güneşe benzemekte olup eskiden kitap kapakları ile kemer ve revâkların cephelerinde kullanılırdı. Nef'î, aşk güneşiyle parlayan gönlünü herhangi bir şeye değil de şemseye benzetirken güneşin Arapçadaki adının şems olması çağrışımından yararlanarak aslında zerre olan gönlünün şemse yani güneşe dönüştüğünü ifade ederek tasavvufî aşk anlayışında karşımıza çıkan “bekâbillâh” ve “vahdet-i vücûd”un da ötesini ifade eden “ene'l-hak” düşüncesine işaret ettiği de söylenebilir.

Etse Nef'î nola ger gönlüyle dâim bezm-i hâs

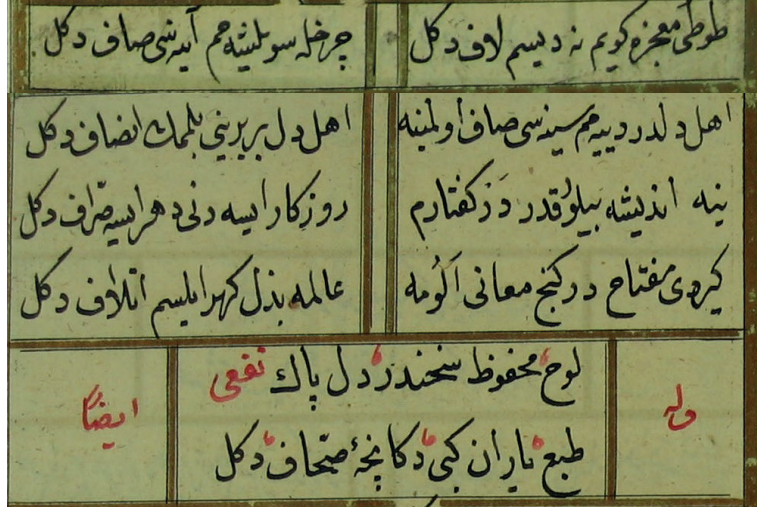
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül

(Nef'î gönlüyle dâimâ yalnız başına bir zevk meclisi kursa, buna şaşılmaz. (Zirâ) Gönül hem kadeh, hem şarap, hem de işveli ve güzel bir sâkîdir.]

Gazelde, ilk beytin yani matla beytinin tamamının veya bir mısraının tekrar etmesine redd-i matla denir. Nef'î de gazelin ilk beytinde geçen “Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül” mısraını tekrarlayarak gazelini bitirmektedir. En etkileyici redd-i matla yöntemlerinden birisi, gazelde anlatılmak istenen düşüncenin okuyucuyu etkilemesi için gazelin giriş beytinin ilk mısraında verilmesi ve etkileyici olması için dil ve üslup açısından üzerinde

çok çalışılmış olan bu mısraın gazel sonunda ikinci mısra da tekrarlanmasıdır. Nef'î, yukarıdan beri izah ettiğimiz tasavvufî düşünceleri edebî bir forma soktuğu bu mısraı gazelin sonunda yeniden okuyucuya sunmaktadır. Nef'î, gazel boyunca önemini bu kadar çok vurguladığı gönlüyle sürekli baş başa kalmasına ve başkalarına ihtiyaç duymamasına sebep olarak bu mısra da verdiği düşüncesini göstermektedir: Gönül ilâhî aşkın tecelli ettiği, görüldüğü tertemiz bir aynadır. Gönül, Allâh'ın tecelli ettiği husûsî evidir. Gönülün değerini bilen kişi; şaraba, kadehe ve güzele ihtiyaç duymaz. Eğlence meclisinden beklenen her şey, zaten gönülde mevcuttur.

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 421, 80b-81a

“Tûtî-i Mu'cize-gû” Gazeli

Nef’î’nin en meşhur gazellerinden biri olan bu şiir, büyük bestekâr Mustafâ Itrî tarafından da segâh makâmında bestelenmiştir. Nef’î gibi Divan şiirinin zirve şahsiyetlerinden biri tarafından yazılan bu gazelin Türk musikisinin zirvedeki bestekârlarından biri olan Itrî tarafından bestelenmesiyle ortaya çıkan şaheser için “merace’l-bahreyn” tabiri kullanılmıştır. Bilindiği üzere “Mera-ce’l-bahreyn” ibaresi Kur’an’da Rahmân suresi 19. âyette³⁹ geçer. Muhammet Nur Doğan konuyla ilgili bir çalışmasında “*Bu şarkı da biri edebiyatta ve şiirde, diğeri de musikide insanüstü başarılarla imza atmış iki büyük sanatkârın eserinin bulunduğu, sanatın coşkun sularının mucizevî bir kavşak noktasıdır. Biri şiirde ve biri de musi-*

39 مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ : iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar.

kide inanılmazı yakalamış iki sanat, hüner ve estetik denizinin buluşma noktası”⁴⁰ demektedir. Nef’î de -diğer şairler gibi- bir şiirinde kapalı olarak ele aldığı bir hayâlinin izahını veya anlaşılmasını sağlayacak ipuçlarını başka şiirlerinde sunar. Aşağıda Nef’î’nin bu gazelinde ele aldığı konu ve hayâller, divanındaki diğer şiirlerinden de⁴¹ yararlanılarak şerh edilmiştir.

Tûtî-i mu’cize-gûyem ne disem lâf değil

Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf değil

[*Ben mucize söyleyen bir papağanım, söylediğim boş laf değildir. Felek ile söyleşemem çünkü feleğin gönül aynası saf değildir.*]

Tûtî/Papağan, konuşma özelliğiyle Divan şiirinde şiirlere konu edilen bir kuştur. Papağanın konuşmayı öğrenmesi için kafesine bir ayna konur ve ayna arkasından konuşulur. Papağan aynada gördüğü aksini konuşuyor zannederek kısa zamanda konuşmayı öğrenir. Papağan sonuç itibariyle bir kuştur ve hayvanlar konuşmaz. Papağanın konuşmasını bir mucize olarak değerlendiren şâir, kendini papağana benzetir. Bunu bir kasidesinde de şu mısra ile ifade eder :

Tab’ım kafes-i dânişe bir tûtî-i gûyâ (k. 9/57)

[*Yaratılışım bilgi kafesinde konuşan bir papağandır*]

Kendisini papağana benzeterek sözünü ve şiirini öven şâir “benim sözlerim boş laf değildir” derken pağanın konuşmasının mucizevî yanına dikkat çekerek kendisinin de mucize sayılabilecek derecede tılsımlı sözler söylediğini iddia eder. Mucize insanları aciz bırakan,

40 Aynı zamanda bu gazelin şerhinin de yer aldığı ilgili çalışma için bkz: Muhammet Nur Doğan, “Nef’î Felek İle Neden Söyleşmiyor?”, *Turkish Studies*, 2015, C. 10, S. 8, s. 2373-2380.

41 Bu şiirler için bkz: Metin Akkuş, *Nef’î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

normal kimselerin yapamayacağı işler olduğuna göre, Nef'î de kendi şiirlerinin başkalarını aciz bıraktığını, kendisi gibi şiir söyleyebilmenin mümkün olmadığını ifade eder. Burada şairin dikkat çektiği bir husus da sözlerinin sıradan insanların sözlerinden farklı olduğu, yani boş “laf” konuşmadığıdır. Bunu başka beyitlerinde şöyle ifade eder:

Husrevâ bu fende ger garrâlanırsam gör sözüm

Lâf-ı bî-ma'nâ mıdır yâ bir kavi da'vâ mıdır

[*Ey padişahım, bu şiir fenninde böyle övünürsem (boşuna değildir); Benim sözlerim sağlam iddialar mıdır yoksa boş laflar mıdır? Bu sözlerimin değerini gör, bil!*]

Salâdır nükte-sencân-ı zamâne hiç lâf etmem

Ben öğretdim cihâna tarz-ı şûh u şî'r-i hemvârı

[*Benim sözlerim zamane şairlerine son vermiştir. Boş laflar etmem ben. Bu cihana güzel ve ebedî şiir söylemeyi ben öğrettim.*]

Gerçi sâhib-lâf olur erbâb-ı tab'ın ekseri

[Şair geçinenlerin çoğu sadece boş laflar söyler.]

Şâir gökyüzünün aynasının saf olmamasından dolayı onunla söyleşemeyeceğini söyler. Eskiler gönlü bir aynaya benzeterek günahlarla karar kalpleri paslı ayna diye nitelendirirlerdi. Paslı ayna ile konuşulmaz yani bu aynaya bakılmaz çünkü paslı ve kirli ayna görüntüyü aksettirmez. Şâirin feleğin gönlünü paslı, kirli olarak düşünmesinin sebebi gökyüzünün bazen kara bulutlarla dolması olarak düşünülebilir. Nitekim Nef'î aşağıdaki beytinde feleğin aynası olan gökyüzündeki kara bulutları pas olarak değerlendirmektedir:

Erişdi pertev-i feyz-i bahâr âyîne-i çarha

Acep mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden ârî (k. 49/4)

[*Baharın bereketinin ışığı feleğin aynasına erişti. Şimdi bu ayna kara bulutların pasından temizlense buna şaşılmaz.*]

Divan şiirinde çarh yani gökyüzü kötü sıfatlarla da anılır. Zira felek aldatıcı, adaletsiz ve dönektir. Yukarıda söylendiği gibi feleğin aynası olan gökyüzünün renginin sürekli değişmesi, şâire feleğe karşı bir güvensizlik hissi vermektedir. Nef'î, gönül aynası temiz olmayan, yani insanlara karşı tavrı aynı kalmayan, yeri gelince zulmeden felekle söyleşmem demektedir.

Söyleşilmez çarh ile geh şöyle gâhi böyledir

Münkalibdir bu cihânın resm ü râhı böyledir (g. 38/1)

[*Felekle söyleşilmez, bazen öyle bazen böyledir. Bu cihanın usülü hep böyle değişkendir.*]

Nef'î başka bir beytinde de felekle söyleşilemeyeceğini, zira ona sorulan sorulara ve yöneltilen itirazlara cevap vermek yerine şaire zulümle geri döndüğünü ifade etmektedir. Elbette “söyleşmek” denilen şey karşılıklı konuşmadan, soru ve cevaptan oluşur. Cevap vermek yerine zulmeden felekle nasıl söyleşilsin?

Çarh bir âh eylesem bin cevredirdi cânıma

Bin su'âl etsem nücûma biri vermezdi cevâb (k. 61/35)

[*Feleğe bir kez âh etsem, canıma bin kez eziyet ederdi. Felekteki sayısız yıldızlara bin soru sorsam bir tanesi bile cevap vermezdi.*]

Ehl-i dildür diyemem sînesi sâf olmayana

Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf degül

“Sinesi temiz olmayana gönül ehli diyemem; gönül ehli olanların birbirlerini bilmemesi insafsızlıktır”

Şâirler kendilerini gönül ehli kimseler olarak tanıtır. Onların işi gönüldür, muhataplarının da öyle olmasını isterler. Gönül ehli kimselerin sinelerinin, yani kalplerinin temiz olması; kin, nefret, kıskançlık vb. kötü duygulardan arındırılması gerekir. Şâire göre gönül ehli olan kimseler zaten birbirini tanırlar. Aşağıdaki beyitte Nef’î, kime ehl-i dil dediğini, ehl-i dil olmanın ölçüsünü şöyle ifade eder:

Hüner lutf-ı kelâm-ı hakkı bilmekdir mahallinde

Hakikatde budur ehl-i dilin mi’yâr-ı iz’ânı (k. 11/46)

[*Hüner, yeri geldiğinde doğru söylenmiş sözün hakkını vermektir. Gerçekte, gönül ehli olanların anlayışının derecesi böyle belli olur.*]

Gönül ehli olmak da herkese nasip olmayan bir özelliktir. Gönül ehli olan insanlar, başka bir gönül ehlini şiirinden hemen tanırlar. Bu beyitte şâir kendini de övmektedir. Gönül ehli olanların kendisinin şiirlerini takdir edeceklerini, takdir etmez ve tanımazlarsa gönül ehli olamayacaklarını söyler. Çünkü bu ancak kıskançlık gibi bir duyguyla açıklanır ve kıskanç kimseler de gönül ehli olamazlar. Aşağıdaki beyitte Nef’î, şâir olup da gönül ehli olmayanların kıskançlıklarından gerçek şiire ilgi göstermeyeceklerini ifade etmektedir:

Kadrim n’ola bilmezse yârân-ı suhan-perver

Ehl-i dile tab’ ehli bigâne değil mi yâ (g. 6/6)

[*Şâir dostlarım benim değerimi anlamazlarsa, buna şaşılmaz! Şairlik tabiiati olanlar, gönül ehline hep uzak durmazlar mı zaten?*]

Yine endişe bilir kadr-i dür-i güftârum

Rûzigâr ise denî dehr ise sarrâf degül

[*İnci gibi sözlerimin kıymetini yine düşünce bilir. Ancak zamane alçaktır ve felek ise sarraf değildir.*]

Nef’î “endişe” kelimesiyle belirtip şahıslaştırdığı “düşünce”yi kendine muhatap olarak almakta ve “benim şiirimi sadece düşünce anlar” demektedir. Yani saf ve ön yargısız düşünce Nef’î’nin şiirini takdir eder; felek ve zamane insanları ise alçak ve cahil oldukları için onu anlayamazlar. Aşağıdaki beyitte Nef’î’nin şiir sayesinde “endişe”yi nasıl mest ettiği anlatılmaktadır:

Rengîn ü lezîz oldu kelâmım o kadar kim

Kâm u leb-i endişeyi pür-gül-şeker eyler (k. 10/46)

[*Sözüm o kadar renkli ve lezzetli oldu ki endişenin damağı ve dudağı tamamen gül-şekerıyla doldu.*]

Nef’î birçok şiirinde “endişe” kelimesini kullanarak şiiriyle düşünce arasında bir bağ kurar. Beyitte “yine” kelimesinin kullanılması manidardır. Çünkü Nef’î, aşağıdaki beyitte endişenin bile kendi şiirini anlayamayacağını öne sürmektedir.

Takdir edemez kıymet-i ikd-ı dür-i nazmım

Endişe ki simsâr-ı kelâm-ı fusahâdır (k.33/44)

[*Güzel söz söyleyenlerin sözlerini alıp satan/bunları iyi bilen endişe, şiirimin incisinden yapılan mücevherin değerini anlayamaz.*]

Altın işlemeciliği ile ilgilenen sarraflar, altının değerini anlamak için mihenk taşını kullanırlar. Bu mihenge vurdukları madenlerin değerli ve değersiz olanlarını birbirinden ayırt ederler. Nef’î’ye göre felek alçaktır, kendi zamanındaki insanlar da sarraf olmadıkları için bu sözlerin değerini takdir edemezler. Şâire göre, insanlar

ve felek bu şiirlerin değerini bilseler bile kıskançlıklarından inkâr edeceklerdir.

Devrân ne bilir kadr-i dür-i nazmımı zîrâ

Ol devr edeli münkir-i erbâb-ı beyândır (k. 9/50)

[*Felek ve zaman şiirimin incisinin değerini nasıl bilsinler? Felek dönmeye başladığından beri söz sahiplerini inkâr eder!*]

Dolayısıyla sözlerini paha biçilemez incilere benzeten Nef'î, bu şiirlerin değerinin ancak ince düşünce sahipleri tarafından bilinip takdir edileceğini bu türden kimseler de kendi zamanında olmadığına göre şiirinin anlaşılmasının normal olduğunu söyler.

Girdi miftâh-ı der-i genc-i me'âni elüme

Âleme bezl-i güher eylesem itlâf degül

[*Mana hazinesinin anahtarı elime geçti. Âleme bol bol dağıtsam telef etmiş olmam.*]

Divan şâirlerin hemen hepsinde görülen özelliklerden birisi de kendilerinin zamanın şâirleri içinde biricik oldukları, kendi devirlerinin sultanüş-şuârâsı olduklarıdır. Nef'î de kendisinin eline şiir hazinesinin anahtarının geçtiğini söyleyerek bunu ifade eder. Nef'î, birçok beyitte manaları bir hazineye benzeterek bu hazinenin kendi elinde olduğunu ifade eder. Örneğin aşağıdaki beyitte mana hazinesinin kapısını kapalı bulduğunu, yani kendi zamanında bu hazinenin kapısının kitlendiğini ve hazine kapısını kendi fikrinin yumruğunun darbesiyle kırarak bu hazineyi elde ettiğini söyler. Şâirin burada da ince düşünceyle, kendi fikriyle mucizevi bir şiir elde ettiğini söylediği görülmektedir:

Şikest etdim kilidin darb-ı muşt-ı dest-i fikrimle

Bulup der-beste genc-i gevher-i mazmûn u ma'nâyî (k. 27/45)

[*Anlam ve mazmun incisinin hazinesinin kapısını kapalı buldum; fikrimin elinin yumruk darbesiyle kilidini kırdım.*]

Şâir, aşağıdaki beyitte bu hazinenin kendi eline geçtiğini ifade eder; fakat bunun Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla olduğunu da vurgular. Beyitte kalemin kilidi açan bir anahtar olarak düşünülmesi orijinal bir hayaldir.

Eyledi sun'-ı meded-kârî-i feyyâz-ı ezel

Hâmemi kuff-ı der-i genc-i ma'ânîye kilid (k. 54/15)

[*Ezelden beri feyiz veren Allâh'ın yardımı kalemimi anlamlar hazinesinin kilidine anahtar yaptı.*]

Anlamlar hazinesinin anahtarını eline geçirdiğini söyleyen şâir, bu anlamları bol bol şiirlerinde kullansa, yani âleme bunlardan bolca saçsa bunun israf olmayacağını söyler. Çünkü hazinenin anahtarı kendisindedir, istediği kadar saçsın, yine de yepyeni anlamlarla dolu şiirler söyleyebilecektir. Hatta şâir, elindeki bu hazineden âleme o kadar çok inci, altın ve gümüş saçmıştır ki muhatapları bunların kaynağının denizler mi yoksa kıymetli madenlerin ocakları mı olduğuna hayret etmiştir. Halbuki Nef'î bunları her türden mücevherin toplandığı anlamlar hazinesinin bizzat kendisinden almaktadır. bu düşüncenin anlatıldığı aşağıdaki beyitte Nef'î aynı zamanda şiirinin çok renkli ve anlam bakımından farklı katmanlara sahip olduğunu, her zevke hitap eden bir şiir vücuda getirdiğini ifade etmiştir :

Hem güher hem sîm ü zerdîr âleme bezl etdiği

Kimse bilmez keff-i desti kân mıdır deryâ mıdır (k.6/24)

[*Nef'î, âleme hem inci, hem de altın ve gümüş saçmaktadır. Nef'î'nin eli, maden ocağı mıdır yoksa deniz midir, kimse bunu bilmez.*]

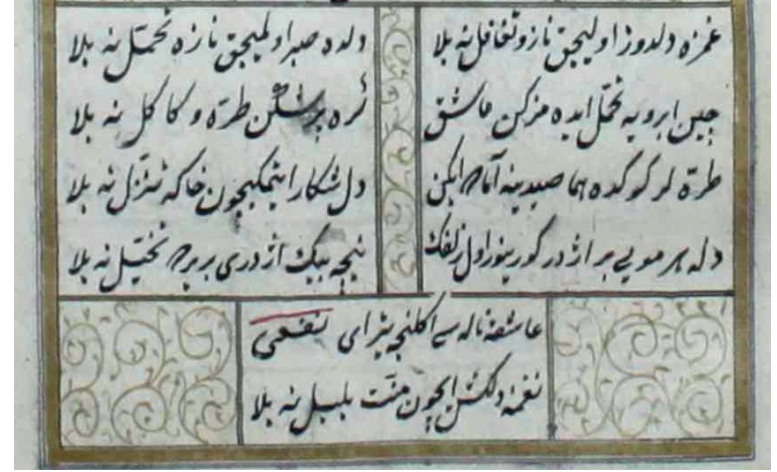
Levh-i mahfûz-ı sühâdur dil-i pâk-i Nef'î

Tab'-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf degül

[Nef'î'nin temiz gönlü sözün korunmuş levhasıdır, Dostların tabiatı gibi küçük bir sahhâf dükkânı değildir.]

Nef'î bu beyitte de kendi şiirini övmeye devam etmektedir. Levh-i mahfuz kâinatta olacak her şeyin yazıldığı manevî levhadır. Allah âlemleri yaratmadan önce bir levha ve bir kalem yaratmış, sonra o kalemlerle bu levha üzerine yazmıştır.

Nef'î gönlünü şiire ait ilahi sırların yazıldığı bir gizli levha olarak ifade eder. Yani şiir kendisine ilham olarak verilmiştir. Dostlar dediği diğer şâirlerin şiir tabiatını ise küçük bir dükkâna benzetmiştir. Sahaf dükkânlarındaki kitap raflarının tozlu olduğu hatırlanır- sa, dostlarının kalplerinin tozlandığını, paslandığını kendisinin ise her daim taze manaları kalbinden aksettirdiğini söyleyerek gazelin ilk beytine göndermede bulunur.

Süleymâniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, 2701, 90a

Gamze dil-dûz olıcak nâz u tegâfûl ne belâ

Dilde sabr olmayıcak nâza tahammül ne belâ

[Yan bakış, gönül delici olduğunda sevgilinin nazı ve bilmezden gelmesi ne belâdır! Gönülde sabır olmayınca naza tahammül etmek ne belâdır!]

Çîn-i ebrûya tahammül idemezken âşık

Girih-i pür-şiken-i turra-i kâkül ne belâ

[Âşık, sevgilinin çatık kaşına tahammül edemezken, yüze düşen kâkülün karmakarışık kıvrımları ne büyük belâ olur.]

Turralar gökde hümâ saydına âmâde iken

Dil şikâr itmek için hâke tenezzül ne belâ

[Alna düşen saçlar, gökte hümayı avlamaya hazırlanmışken gönül avlamak için yere inmek zorunda kalması ne belâdır!]

Dile her mûyu bir ejder görünür ol zülfün

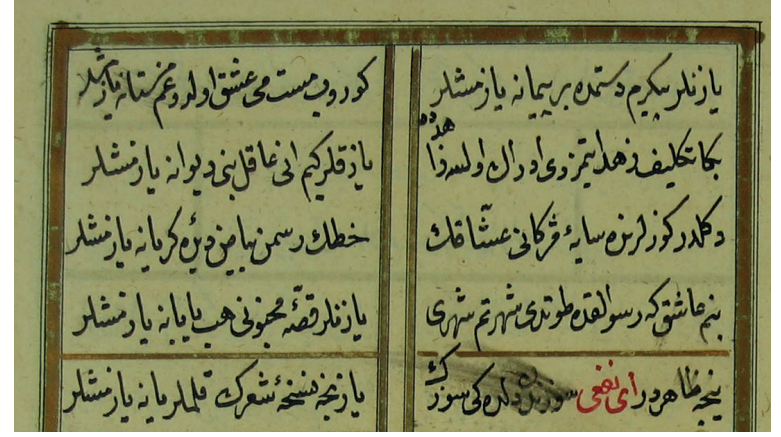
Nice bin ejderi bir yerde tahayyül ne belâ

[O saçların her bir teli, gönle bir ejderha suretinde görünür. Binlerce ejderhayı bir yerde hayal etmek ne belâdır!]

Âşıka nâlesi eğlence yeter ey Nefî

Nağme-i dil-keş için minnet-i bülbül ne belâ

[Ey Nef'î! Âşığa eğlence olarak inleyişi yeter. Gönül çekici nağmeler için, bülbüle minnet etmek ne belâdır!]

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 421, 76a

Yazanlar peykerim destimde bir peymâne yazmışlar

Görüp mest-i mey-i aşk olduğum mestâne yazmışlar

[Resmimi yapanlar, elimde bir kadeh çizmişler. Aşk şarabının sarhoşu olduğumu görerek beni sarhoş çizmişler.]

Bana teklif-i zühd etmezdi idrâk olsa zâhidde

Yazıklar kim anı âkil beni divâne yazmışlar

[Zâhitte anlayış olsa, bana zühd sahibi olmayı teklif etmezdi. Benim için divane, zâhid içinse akıllı yazanlara yazıklar olsun!]

Değildir gözlerinde sâye-i müjgânı uşşâkın

Hatın resmin beyâz-ı dîde-i giryâne yazmışlar

[Âşıkların gözlerinde gördüğün şey, kirpiklerinin gölgesi değildir. Senin ayva tüylerinin resmini âşıkların ağlayan gözlerinin beyazlığına yazmışlar.]

Benim âşık ki rüsvâlıkla tutdı şöhetim şehri

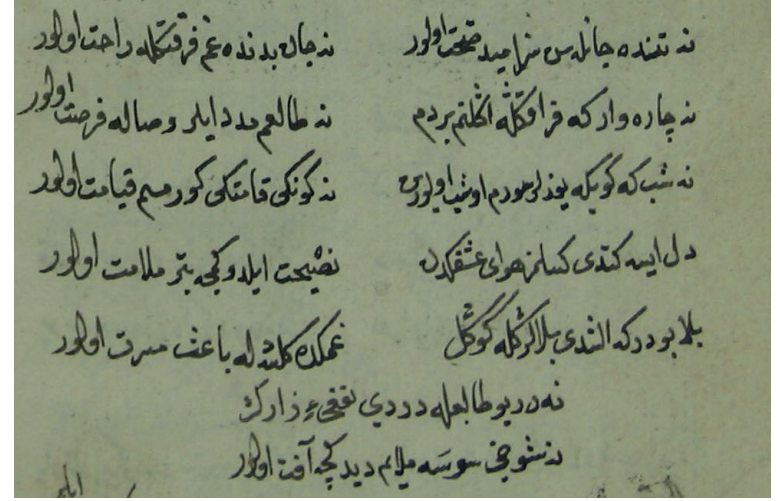
Yazanlar kıssa-i Mecnûnı hep yabâne yazmışlar

[Gerçek âşık benim. Rüsvâlîğimle şehirde meşhur oldum. Mecnunun hikâyesini yazanlar, hep boşuna yazmışlardır. (Ben şehirde meşhur oldum, Mecnunun hikâyesini yazanlar, onu çölde yazmışlardır. O çölde rüsvâlık yaşamaktadır.)]

Nice zâhirdir ey Nef'î sözünden dildeki sûzun

Yazınca nüsha-i şi'rün kalemler yane yazmışlar

[Ey Nef'î, gönlündeki yanıklık sözlerine şöyle yansımıştır: Senin şiirlerini bir nüshaya ayzan kalemler neredeyse yanacaklarmış.]

Süleymâniye Kütüphanesi, Murad Molla, 421, 76a-76b

Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur

Ne cân bedende gam-ı firâkinle râhat olur

[Vücudumda can olsa bile sensizken sıhhat ümidim olmaz. Cân da ayrılığının derdiyle bu vücutta rahat etmez.]

Ne çâre var ki firâkınla eğlenem bir dem

Ne tâli'im meded eyler visâle fırsat olur

[Ayrılığınla bir an bile oturup dinlenme imkânım yok. Tâlihim de sana kavuşmam için bir fırsat için ayırdım etmez.]

Dil ise gitdi kesilmez hevâ-yı aşkından

Nasîhat eyledüğümce beter melâmet olur

[Gönül ise elden gitti, aşkının arzusunu terk etmez. Ona nasihat eyledikçe melâmete daha çok düşer.]

Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül

Gamın da gelse dile bâis-i meserret olur

[Asıl belâ budur ki gönül senin belâlarına alıştı. Gönle senin derdin de sevinmeye sebep olur.]

Nedir bu tâli' ile derdi Nef'î-i zârın

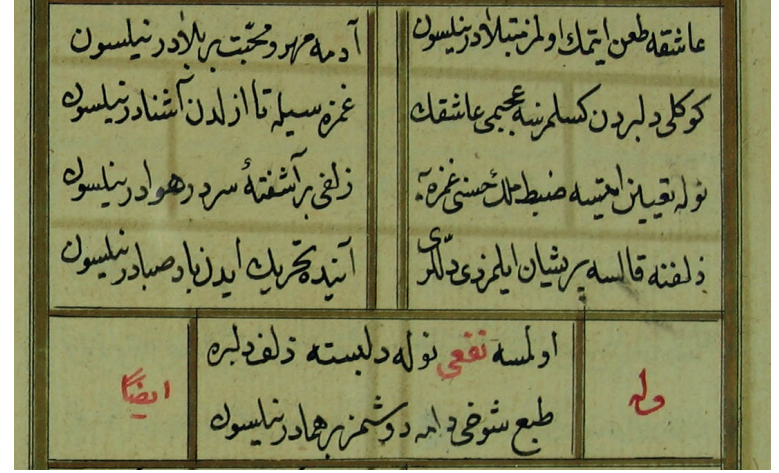
Ne şûhu sevse mülâyim dedikçe âfet olur

[Ağlayıp inleyen Nef'î'nin talihıyla bu derdi nedir? Hangi güzeli sevip o güzel için "bu yumuşak huylu, geçimli" derse, o güzel bir âfet olur.]

Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürüm

Ne gün ki kâmetini görmesem kıyâmet olur

[Senin mahallenin taprağına yüz sürmediğim gece ölürüm. Senin bo-yunu görmediğim gün bana kıyamet olur.]

Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 246, 5b

Âşıkta ta'n etmek olmaz mübtelâdır neylesün

Âdeme mihr ü mahabbet bir belâdır neylesün

[Âşığı ayıplamak doğru değildir, aşka müptelâdır ne yapsın? İnsanoğluna muhabbet bir belâdır, neylesin?]

Gönlü dilberden kesilmezse acem mi âşıkın

Gamzesiyle tâ ezelden âşınadır neylesün

[Âşığın gönlü güzelden geçmezse, buna şaşılmaz. Çünkü, sevgili-nin yan bakışıyla ezelden tanışır, neylesin?]

N'ola ta'yin etse zabt-ı mülk-i hüsnî gamzeye

Zülfî bir âşüfte-i ser-der-hevâdır neylesün

[Güzellik mülkünü zapt etmek için gamzeyi görevlendirirse, ne olur?
Saçı kendi bildiği gibi hareket eden bir çılgındır; neylesin?]

Zülfüne kalsa perişân eylemezdi dilleri

Anı da tahrîk eden bâd-ı sabâdır neylesün

[Saçlarına kalsa, gönülleri perişan eylemezdi. Onu da harekete geçiren sabâ rüzgârıdır, neylesin?]

N'ola olsa muhtarib hâl-i dil-i uşşâkdan

Sînesi âyine-i âlem-nümâdır neylesün

[Aşıkların gönlünün halinden muhtarip olsa ne çıkar? Sînesi âlemi gösteren bir aynadır, neylesin?]

Olmasa Nef'i n'ola dilbeste zülf-i dilbere

Tab-ı şûhu dâma düşmez bir hümâdır neylesün

[Nef'i, sevgilinin saçlarına gönül bağlamasa ne çıkar? Şuh yapısı, tuzâğa düşmez bir hümâ kuşudur, neylesin?]

KAYNAKLAR

AKARCA, Döndü, "Nef'i'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, C 15, S. 2, s.1-16.

AKGÜL, Ahmet, "Nef'i'nin Sihâm-ı Kazâsı İle Türkçe Divan'ındaki İki Farklı Üslup Üzerine Bazı Tespitler", 2012, C. 7, S. 2, s. 47-57.

AKKUŞ, Metin, *Hicvin Ankâları Nef'i ve Sihâm-ı Kaza (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

AKKUŞ, Metin, *Nef'i Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

AKTAŞ, Hasan, "Nef'i'de Benlik Algılamasının Şiirine Ve Hayatına Yansımaları Necip Fazıl Örneği İle Karşılaştırma", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 2011, S. 46, s. 39-60.

ATALAY, Mehmet, *Şair Nef'i, Farsça Divanı'nın Edisyon Kritiği ve Üslubu*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1988.

AVŞAR, Ziva, "Nef'i'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı", *Bilgi*, 2003, S. 24, s. 89-114.

BALABAN, Ali, "Nef'i'nin Kasidelerinde Mübalağa Sanatındaki Ayrıntılar," *Turkish Studies*, 2010, C.7, S. 3, s. 453-468.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed "Kaside Şâiri Nef'i", Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'i, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 79-89.

DOĞAN, Muhammet Nur, "Nef'i Felek İle Neden Söyleşmiyor?", *Turkish Studies*, 2015, C. 10, S. 8, s. 2373-2380.

DOĞAN, Muhammet Nur, “Nef’î’nin Şiir ve Sanat Felsefesi”, *Aynaya Yolculuk*, Yelkenli Yayınları, İstanbul, 2016, s. 59-82.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Fuzûlî’nin Poetikası*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2002.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., 8. Baskı, İstanbul 2015.

ENGİNÜN, İnci, “Yeni Türk Edebiyatında Nef’î”, Gazi Türkiyat, 2011, S. 8, s. 165-193.

GÜNDÜZ, Yunis, “Nef’î’nin Kasidelerinde Tarihi Perspektif”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1998.

HORATA, Osman, “Mevlâna ve Divan Şairleri”, *Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi*, Osmanlı Devletinin 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1999, s. 48.

İPEKTEN, Haluk, *Nef’î Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

KALKIŞIM, Muhsin, Şeyh Galib Divânı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

KANAR, Mehmet, “Nef’î’nin Tuhfetü’l-Uşşâk Adlı Farsça Kasidesi”, *Doğu Esintileri*, 2016, S. 4, s. 1-29.

KAPAL, Münire Nurefşan “17. Yüzyıl Divanlarında Nef’î Etkisi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C. 12, S. 1, s. 234-243.

KAPAL, Münire Nurefşan, “Nef’î Divanında Gönül”, *Turkish Studies* 2012, C. 7, S. 3, s. 1605-1618

KARAHAN, Abdulkadir, “Nef’î”, *İslam Ansiklopedisi*, 1964, C. 9, s. 176-178.

KARAHAN, Abdulkadir, “Vesikaların Işığında Nef’î’nin Hayatından Çizgiler”, *Türk Dili Dergisi*, 1961, C. III, S. 29, s. 263-266.

KARAHAN, Abdulkadir, *Nef’î Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

KARAHAN, Abdulkadir, *Nef’î: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954.

KAYAOKAY, İlyas, “17. Asır ve Sonrası Divan Şairlerinin Beyitlerinde Nef’î”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, C.8, S. 41, s. 220-240.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “Şair Ömer Nef’î’nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah Mehmed’in Bir Tarih Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, 1961, S. 120, s. 919-923.

KOŞİK, Halil Sercan, “Nef’î Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, 2013, *Turkish Studies*, C. 8, S. 1, s. 1977-1993

KÜÇÜK, Sabahattin, “Nef’î’de At Sevgisi”, *Erdem*, 1989, C. 5, S.14, s. 503-516.

MACİT, Muhsin, “Söz Meydanının Usta Binicisi : Nef’î”, *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2010, S. 21, s. 14-27.

ÖZTÜRK, Furkan, *Ebuz-Ziyâ Tevfik: Nef’î*, DBY Yayınları, İstanbul, 2016, s. 11.

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 8. Baskı, Gökkuşbe Yay., İstanbul, 2010.

SARI, Gülден, “Nef’î’nin Bir Beytine Hermenötik Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 2015, S. 38, s. 359-370.

SELÇUK, Bahir, “Nef’î’de Söz ve Savaş İlgisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2006, S. 28, s.233-246.

ŞENÖDEYİCİ, Özer, “Nef’î Biyografisine Ek”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2007, S. 21, s. 179-199.

TARLAN, Ali Nihad, “Nef’î ve Tuhfetü’l-‘uşşâk Tercümesi”, Prof.Dr. Ali Nihad Tarlan’ın Makalelerinden Seçmeler, AKM, Ankara, s. 163-178.

TARLAN, Ali Nihad, *Nef'î'nin Farsça Dîvânı Tercümesi*, İstanbul, 1944.

TULGA OCAK, Fatma, “Nef'î ve Türk Edebiyatımızdaki Yeri”, Ölümünün Üçyüzdellinci Yılında Nef'î, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 1-44.

TULGA OCAK, Fatma, “XVII. Yüzyıl Şairi Nef'î ve Kaside”, *Türkbilig*, 2002, S.3, s. 63-82.

ÜNVER, İsmail, “Övgü ve Yergi Şairi Nef'î”, Ölümünün Üçyüzdellinci Yılında Nef'î, AKM Yayınları, Ankara, 1987, s. 45-78.

YILDIRIM, Ali, “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig*, 2003, S. 25, s. 125-138.

YİĞİT, Süleyman “Edebî Hicivden Sövgüye: Nef'î'nin Hicvindeki Değişim”, *Hikmet: Akademik Edebiyat Dergisi*, 2018, C.4, S. 9, s.215, 235.